

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTA DOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK BİR KAVRAM
OLARAK SURİYE-İRAK SINIR GÜVENLİĞİ: 2002-2017 DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP ŞAHİN

İSTANBUL 2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTA DOĞU COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK BİR KAVRAM
OLARAK SURİYE-İRAK SINIR GÜVENLİĞİ: 2002-2017 DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNEP ŞAHİN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ALİ BALCI

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Coğrafyası ve Jeopolitiği Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508615001 no'lu Zeynep ŞAHİN'in hazırladığı "Türkiye Dış Politikasında Jeopolitik Bir Kavram Olarak Suriye - Irak Sınır Güvenliği: 2002 - 2017 Dönemi" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 22.07.19 tarihinde saat 11.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ....Kabul..... ne OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Ali BALCI	Kabul	
Doç. Dr. Münür BİLGİLİ	Kabul	
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ	Kabul	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30.07.2019 tarih ve 2019/14-08 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

ÖZET

Sınırlar devlet egemenliğinin ve bağımsızlığının sembolüdür. Her devlet varlığını sürdürebilmek amacıyla hakimiyet sahasını işaretleyen sınırlarında güvenlik tesis etmek ister. Türkiye Cumhuriyeti devletinin günümüzde mücadele etmek durumunda kaldığı en büyük milli güvenlik tehdidi Suriye ve Irak sınırlarında yaşanmaktadır. Bu sınırlarında Türkiye, terör faaliyetleri, istenmeyen göç ve kaçakçılık gibi tehditlerle karşı karşıya gelmektedir. Belgesel kaynak tarama araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışmanın esas amacı, Türkiye'nin Suriye ve Irak sınırlarında yürüttüğü sınır politikalarını bilimsel çerçevede değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle bilimsel bir arka plan oluşturabilmek için öncelikle sınır, devlet ve sınır güvenliği kavramları tanıtılmıştır. Türkiye'nin dış politikasında baz oluşturan temel ilkeler ve jeopolitik bakışın genel durumu önemli tarihsel olaylar etrafında işlendikten sonra konu, Türkiye-Suriye ve Türkiye-Irak ilişkileri olmak üzere özelleştirilmiştir. Türkiye'nin bahsi geçen bu iki komşu ülkesiyle paylaştığı sınırlarında karşı karşıya kaldığı belli başlı tehditler saptanmış ve bu tehditlere karşın yürüttüğü sınır politikaları somut uygulamalarla örneklendirilerek oluşturulan bilimsel zeminin üzerine oturtulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk Dış Politikası, Jeopolitik, Sınır Güvenliği, Suriye Sınırı, Irak Sınırı

ABSTRACT

Borders are symbols of state sovereignty and independence. Every state, by its nature, intends to guarantee its viability hence seeks to establish security in its borders. One of the most primary threats the Republic of Turkey tackles today is being experienced along the country's borders with Syria and Iraq. In these borders, Turkey has encountered with threads like terror activities, unauthorized migration, and smuggling. This paper, which has been conducted with document analysis research method, aims to analyze the border policies that Turkey has exercised in its borders with Syria and Iraq. In this paper, the concepts of border, state, and border security have been introduced first in order to create a scientific background. After the explanation of the main pillars of Turkish foreign policy and its geopolitical aspects, the paper's subject has been filtered into two topics as follows: Turkey-Syria bilateral relations and Turkey-Iraq bilateral relations. Finally, Turkey's border policies have been placed on this scientific background once the threads that Turkey has contended against in its above-named borders were determined, and Turkey's border policies were exemplified with various instances.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Geopolitics, Border Security, Syria Border, Iraq Border

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
YÖNTEM.....	4
1. BİRİNCİ BÖLÜM: SINIR VE SINIR GÜVENLİĞİ	5
1.1. Sınır Nedir?	5
1.2. Sınır Çeşitleri ve Fonksiyonları.....	6
1.3. Sınır ve Devlet	8
1.4. Tarihsel Süreçler ve Sınır Algımız	10
1.5. Ulus Devlet ve Sınır Güvenliği Kavramı	14
1.6. Küreselleşme ve Sınır Kavramı.....	18
2. İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK GELENEK VE SINIR GÜVENLİĞİ KAVRAMI	20
2.1. Türkiye'nin Coğrafi ve Jeopolitik Konumu.....	20
2.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Dış Politikası	22
2.3. 2000'lerde Türk Dış Politikası.....	25
2.4. Türk Dış Politikasında Jeopolitik ve Sınır	27
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE-SURİYE SINIR GÜVENLİĞİ.....	32

3.1.	2000'ler Öncesi Türkiye – Suriye İkili İlişkiler	32
3.2.	2000'lerde Türkiye – Suriye İkili İlişkiler	34
3.3.	2011 Sonrası Türkiye – Suriye İkili İlişkiler	36
3.4.	Türkiye – Suriye Sınırı Özellikleri, Yaşanan Güvenlik Tehditleri ve Türkiye'nin Sınır Politikaları	37
3.4.1.	Terör Tehdidi ve Türkiye'nin Terör Karşıtı Faaliyetleri.....	39
3.4.2.	İstenmeyen Göç, Mülteci Akımı ve Kaçakçılık	48
4.	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE-IRAK SINIR GÜVENLİĞİ	51
4.1.	2000'ler Öncesi Türkiye – Irak İkili İlişkiler	51
4.2.	2000'lerde Türkiye – Irak İkili İlişkiler	54
4.3.	Türkiye – Irak Sınırı Özellikleri, Yaşanan Güvenlik Tehditleri ve Türkiye'nin Sınır Politikaları.....	57
4.3.1.	Terör Tehdidi ve Türkiye'nin Terör Karşıtı Faaliyetleri.....	58
4.3.2.	İstenmeyen Göç ve Kaçakçılık.....	60
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	64
	BİBLİYOGRAFYA.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma sahası lokasyon haritası (SETA)	2
Şekil 2: NATO üyesi ülkeler (BBC)	30
Şekil 3: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (TÜİK)	35
Şekil 4: Misak-1 Milli sınırlarını gösteren harita (Budak, 2002)	38
Şekil 5: Suriye'den Türkiye'ye gelen mülteci sayısı (SETA)	49
Şekil 6: Türkiye-İrak Dış Ticaret Değerleri (TÜİK)	56

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DAEŞ	: Irak Şam İslam Devleti
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IKBY	: Irak Bölgesel Kürt Yönetimi
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması
OHAL	: Olağanüstü Hal
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PÇDK	: Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi
PJAK	: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SNHR	: Suriye İnsan Hakları Ağı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajans Başkanlığı
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

GİRİŞ

Jeopolitik, bir bölgenin veya ülkenin bulunduğu coğrafyanın değişen ve değişmeyen unsurlar çerçevesinde analizini yapan, yer politikası olarak da bilinen bir dış siyaset saptama ilmidir. Daha basit tanımıyla Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir siyasi coğrafya disiplini.

Geleceğe dönük politik ve güvenlikle ilgili meseleleri öngörebilmek, değerlendirmek ve çözüm yolları aramak için devlet yöneticilerinin sık sık başvurması gereken bu yöntem, hemen hemen her akademik çalışmada coğrafi konumunun öneminden bahsedilen Türkiye’de dış politikaya uzun süreler boyunca entegre edilememiştir.

Farklı stratejik zihniyete sahip ülkelerle çevrili olması ve bulunduğu coğrafyada sürekli değişen siyasi dinamikler Türkiye’yi, sınırlarında daima ulus kimliğini korumak ve milli güvenliğini tehdit eden riskleri bertaraf etmek üzerine bina edilmiş bir politika yürütmek durumunda bırakmıştır.

Türkiye dış politikası, son 20 yılda Suriye ve Irak sınırlarında yaşanan büyük değişikliklerle ve bu değişikliklerin doğurduğu yeni aktörlerle başa çıkmak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda şekillenen Türkiye’nin yeni sınır politikalarını izah edebilmek adına bu çalışmada şu soruları cevaplandırmak hedeflenmiştir:

- a) Sınır nedir ve tarihsel süreçte nasıl değişmiştir?
- b) Sınır güvenliğinin ulus-devlet için önemi nedir?
- c) Türk dış politikasında jeopolitik bakışın yeri nedir ve sınır güvenliği kavramı nasıl temellendirilmiştir?
- d) Türkiye’nin jeopolitik konumu neden önemlidir?
- e) Jeopolitik bakış neden 2000’li yıllara kadar Türk dış politikasında belirgin değildi?
- f) Jeopolitik bakış 2000’li yıllarla birlikte Türk dış politikasına nasıl entegre edildi?
- g) Türkiye’nin Suriye ve Irak’la olan ilişkileri sınır güvenliği kavramı etrafında nasıl şekillendi?

Bahsi geçen bu sorulara cevap ararken öncelikle teorik bir arka plan oluşturabilmek amacıyla, genel hatlarıyla Türk dış politikasının temel ilkeleri, jeopolitik bakışın Türk dış politikasına entegrasyonu ve sınır güvenliği kavramının Türkiye siyasi tarihindeki dönüşümünü anlatan ana başlıkları tartışılmıştır.

Söz konusu bu teorik zeminin üzerine örnek olay çalışması olarak Türkiye'nin Suriye ve Irak sınırlarında uyguladığı sınır politikalarının kodları ve bu kodların zaman içerisindeki dönüşümü analiz edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1: Araştırma sahası lokasyon haritası (SETA)

Coğrafyacılar, siyaset bilimciler, sosyologlar, etnograflar, psikologlar ve daha birçok bilim insanının çalıştığı bir disiplinler arası saha olmasına rağmen sınır çalışmaları, Türkiye'de Ramazan Özey, Neşe Özgen, Murat Yeşiltaş, Servet Karabağ ve diğer belli başlı birkaç sosyal bilimci haricinde henüz yeterince çalışılan bir alan olamamıştır. Haliyle bu alanda yayınlanmış Türkçe kaynak sayısının da sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışma, öncelikle, işaret edilen eksikliği bir nebze olsun gidermek ve bahsi geçen alanda Türkçe bir ürün sunmak gayesiyle hazırlanmıştır.

Çalışmanın ikinci amacı ise Türkiye'nin son yıllarda Suriye ve Irak sınırlarında yaşadığı siyasi gelişmeleri incelemek, bu gelişmelere cevaben sınırda ve sınır ötesinde yaptığı siyasi

manevralarını jeopolitik bir çerçevede değerlendirmek ve g¼ncel bu meseleyi bilimsel olarak temellendirerek bu alanda bilimsel bilginin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada belgesel kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem izlenirken konu hakkında daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş; kitaplar, makaleler ve antlaşma metinleri gibi yasal belgeler derlenmiştir (Walliman, 2014), (Şimşek & Yıldırım, 2018), (Karasar, 2003). Zaman zaman araştırılan anahtar kelime üzerinden direkt olarak kaynağa ulaşılırken zaman zaman elde edilen kaynakların verdiği kaynakçalardan da istifade edilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temelde jeopolitik ve siyasi coğrafya ile ilgili bir çalışma olmasından ötürü ilk aşamada ‘jeopolitik’, ‘sınır’, ‘güvenlik’, ‘sınır güvenliği’, ‘devlet’ ve ‘ulus-devlet’ gibi anahtar kelimeler araştırılarak daha önce bu kavramlarla ilgili hazırlanmış çalışmalar saptanmıştır. Bahsi geçen kavramlar üzerine eserleri bulunan bilim insanları tespit edilmiş ve bu bilim insanlarının diğer araştırmaları da incelenerek çalışmanın temeli hazırlanmıştır.

Çalışmanın bir sonraki katmanını oluşturan Türk dış politikası konusu, araştırma sürecinde araştırılan ikinci konu olmuştur. Bu süreçte, bahsi geçen konu Cumhuriyet’in ilanı sonrası Türk dış politikası ve 2000’ler sonrası Türk dış politikası olmak üzere iki tarihsel döneme ayrılmış ve bu iki dönem arasındaki farklılıklar not alınmıştır. Aynı aşamanın bir diğer ayağı olarak Türkiye-Suriye ve Türkiye-İrak ilişkilerinin kronolojik dökümleri yapılmış, tespit edilen önemli olaylar sınır politikaları özelinde incelenmiştir.

Son aşamada, Türkiye’nin Suriye ve Irak sınırlarında karşı karşıya kaldığı tehditler tespit edilmiş ve Türkiye’nin bu tehditlere karşın hayata geçirdiği uygulamalar özellikle güncel haber kaynaklarından araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler Türk dış politikasının temel ilkeleri ile ilişkilendirilmiş ve Türk dış politikasında sınır güvenliği mefhumu üzerine bina edilmiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: SINIR VE SINIR GÜVENLİĞİ

1.1. Sınır Nedir?

Türk Dil Kurumu, Yunanca ‘sinoron’ kelimesinden gelen sınır kavramını, iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut, komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi, uç olarak tanımlar (TDK, n.d.). Yani, bilinen en basit ve dar anlamıyla sınır, bir mekânın limitlerini belirleyen somut bir engel veya hayali bir çizgiyi ifade eder. Bilinen en geniş anlamına bakıldığında ise bu kavramın, aslında içerisinde sembolik, kültürel ve felsefi birçok anlam barındıran kompleks bir kavram olduğu görülmektedir.

Fransız filozof Eteienne Balibar’a göre “Sınır nedir?” sorusuna net ve keskin bir cevap vermek mümkün değildir. Bunun sebebi, sınır kavramına bütün mekânlarda, her türlü fiziksel ölçek ve bütün zaman dilimlerinde her daim geçerli olacak, ayrıca her bireysel deneyimde aynı etkiyi yaratacak bir öz atfetmeye çalışmanın anlamsız kalıyor olmasıdır (Balibar, 2002). Balibar, sınırın iki devleti birbirinden ayıran bir çizgiden çok daha fazlasını ifade ettiğini savunur.

Bu çalışmanın sonraki bölümlerinde, zihnimizdeki sınır algısının değişim süreçlerini inceleyeceğiz fakat bundan evvel sınır derken tam olarak neyi kastettiğimizi izah edebilmemiz açısından sınır ve sınırla ilintili diğer kavramları ayırt etmemizde fayda vardır.

Türkçede sınır (*border/boundary*) ve sınır bölgesi (*frontier*) genellikle eş anlamlı kelimeler olarak düşünülür. Fakat aslında kullandıkları bağlamlar bakımından birbirlerinden farklı anlamlara gelirler. Finlandiyalı Coğrafyacı Anssi Paasi, *boundary* kelimesinin içinde çok katmanlı kavramlar barındıran, üzerinde yapılan etimolojik çalışmaların nispeten yeni olduğu bir kelime olduğunu ifade eder ve bu kelimenin pek çok dilde *frontier* ve *border* kelimeleriyle takaslanabilir bir kelime olarak kullanıldığına dikkat çeker. (Newman & Paasi, 1998)

İngilizcede *border*; iki devleti, yönetimi veya mekânı birbirinden ayıran sınır çizgisi veya lokasyonu işaret ederken *boundary*, bir bölgenin en uç limitlerini ifade eden çizgi olarak tanımlanabilir. İngilizce kaynaklarda ülkeler için çoğunlukla *border* kelimesi tercih edilirken, coğrafi mekanları ifade etmede genelde *boundary* kelimesine başvurulduğu

gözlemlenmektedir. Fakat bahsi geçen İngilizce kelimelerin her ikisi de Türkçe’de sınır veya hudut olarak karşılık bulmaktadır.

Sınır bölgesi (*frontier*) kavramı ise bir çizgiyi değil bir alanı işaret etmesi sebebiyle sınır veya sınır çizgisi kadar keskin ve özgül değildir. Sınır bölgesi, sınırların içinde olduğu politik coğrafi alanlara verilen isimdir. Sınır bölgesinin uzamsal bir boyutu vardır ve bu bölge, iki devlet arasında gerektiğinde insanların yerleşip yaşayabileceği kadar geniş bir bölgedir. Buna karşın, sınır çizgisinin yatay düzlemde genişliği yoktur. Sınır çizgilerinin ikinci boyutu düşey düzlemedir ve bu boyut bir devletin hava ve yer altı sahası iddiasında bulunmasına imkân tanır. Nitekim devletler bu bölgeleri çoğunlukla siyasi, ekonomik ve kültürel amaçları doğrultusunda tanımlarlar.

Bu çalışmamızda sınır kelimesini zaman zaman sınır çizgisini ifade etmek için zaman zaman sınır bölgesini ifade etmek için kullanacağız.

1.2. Sınır Çeşitleri ve Fonksiyonları

Sınırları temel olarak, tabii (doğal) sınırlar, yapay sınırlar ve antropomorfik sınırlar olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz.

Tabii sınırlar dağ sıraları, platolar, akarsular, denizler, göller, ormanlar, bataklıklar gibi doğal unsurlarla devletleri birbirinden ayıran sınırlardır. Örneğin Güney Amerika’daki And Dağları ile Asya’daki Himalaya dağlarının zirveleri çok sayıda ülkenin doğal sınırını oluşturmuştur (Özey, 2010a). Nepal ve Çin sınırı Everest dağına göre belirlendiği için tabii sınırlara bir örnek teşkil etmektedir. Veya Çin, Rusya ve Kuzey Kore’nin sınırları Tümen nehrine göre belirlenmiş bir tabii sınır örneğidir.

Aslında, bugünkü devletlerin büyük bir kısmı tabii sınırlara örnek teşkil eder. Bu sınır şekli iki sebepten ötürü her zaman en çok tercih edilen sınır şekli olmuştur. Birincisi dağlar ve göller gibi tabii engeller tarih boyunca var oldukları için, ayırdıkları insan toplulukları zaten kültürel olarak bu doğal oluşuma göre bir yaşam düzeni benimsemişlerdir. Bu da sınırın her iki tarafının da tehditlere daha kapalı olmasını sağlar.

Tabii sınırların en çok tercih edilen sınır çeşidi olmasının bir diğer sebebi ise, bu sınırlardaki jeomorfolojik engellerin devletlere, sınırlarını kontrol ederken fiziksel kolaylık sağlamasıdır. Dümdüz bir araziyi kontrol etmek ve güvenliğini sağlamaktansa, doğal oluşumlu bir arazinin kontrolü ve güvenliği daha kolay sağlanır.

Yapay sınırlar, çoğunlukla savaşların sonuçlarına göre iki veya daha fazla devletin, doğal unsurları göz ardı ederek, masa başında çizdiği sınırlardır. Örneğin Belçika – Hollanda sınırını Baarle Nasau’daki sıralı yer taşları göstermektedir. Devletler sınır üzerine yaptıkları bu müzakereler esnasında, ekonomik kazançlarını ve güvenlik kaygılarını ön planda tutarlar. Dolayısıyla bu sınırlar ekseriyetle savaşın kazananının lehine şekillenen sınırlardır. Fakat yapay sınırlar zaman zaman insanları, dilleri ve kültürleri bölen bir niteliğe de sahip olabilir (Newman, 2013).

Yapay sınırlar çoğunlukla paralel ve meridyenlerle belirlenir. Dünya siyasi haritasına bakıldığında, bunun en yaygın örneklerini Afrika ve Latin Amerika ülkeleri sınırlarında görebilmek mümkündür. Dünya’da cetvelle çizilmiş sınırlara örnek olarak ABD – Kanada, Libya – Mısır – Sudan –Çad, Ürdün – Suriye – Irak – Suudi Arabistan gibi sınırları örnek gösterebiliriz (Balcı, 2016). Bu tip sınırlar yapay olmaları sebebiyle, tabii sınırlara nazaran daha az istikrarlı sınırlardır ve haliyle de devletler arası münasebetlerde ekseriyetle muaraza konusu olurlar. Günümüzde Orta Doğu’da yaşanan birçok sorun, çatışma ve hatta savaşlar; devletlerin Sykes-Picot antlaşması esnasında Batılı güçler tarafından yapay sınırlarla bölünmüş olmasından kaynaklanmaktadır.

Üçüncü sınır çeşidi ise antropomorfik sınırlardır. Bu tip sınırlar diğer sınır çeşitlerine göre oldukça yeni bir dönemde ortaya çıkan; din, dil veya etnoloji gibi kültürel unsurların dikkate alınarak tespit edildiği sınırlardır. Bu sınırlar genellikle konferanslarda veya plebisitlerle belirlenir. En bilinen örnekleri ise Hindistan ile Pakistan ve Hindistan ile Bangladeş arasındaki sınırlardır.

Tabii sınırlarda sınır zaten doğal unsurlarla işaretlenmiştir. Fakat söz konusu sınır yapay yollarla belirlenmiş bir sınırsa, bu sınırların yapay yöntemlerle işaretlenmesi gerekebilir. Örneğin ABD – Meksika ve Filistin – İsrail sınırları duvarlarla, İsveç – Norveç – Finlandiya,

Slovenya – Avusturya sınırı bir anıtlarla, Arjantin – Şili sınırı ise bir heykelle işaretlenmiştir (Balcı, 2016).

1.3. Sınır ve Devlet

Sınır bir toprağı tanımlar, onu sınırlar ve ona kimlik bahşeder (Balibar, 2002). Devlet, belirli bir kara parçası ve oradaki halk ve kaynaklar üzerinde hüküm süren ve meşruiyeti uluslar arasında tanınan politik, tüzel bir varlıktır. Yani devlet kavramı üç temel unsurdan müteşekkildir. Bunlar, sınırları belirli bir toprak parçası, bu toprak parçası üzerinde yaşayan ve devleti kurabilecek olan milletler ve bu ortamda hüküm sürececek idari teşkilattır. “Bu üçünden biri eksik olursa, hiçbir zaman devlet teşekkül edemez. Kurulmuş olan bir devlette, bu üç faktörden birisi yok olmaya yüz tutarsa, o devletin çöküşü söz konusudur.” (Özey, 1998)

Bu tanımları göz önünde bulundurduğumuzda, devletin doğası gereği bir coğrafi mekâna ihtiyaç duyduğu açıktır. İşte bu coğrafi mekânın başladığı ve bittiği yeri işaretleyen sınırlar da bir devletin var olabilmesi için şarttır. “Farklı kültür bölgeleri ve bunlar arasındaki tarihi, ekonomik, siyasi, askeri ve idari şekilleri yansıtan sınırlarla devletler birbirinden ayrılır ve farklı siyasal yapıları oluştururlar.” (Karabag, 2008) Devletlerin hüküm sürdüğü topraklar egemenlik sahalarıdır. Ve bu sahaları da siyasi sınırlar belirlemektedir. Bu bağlamda bakıldığında, her devletin doğası gereği bir mekâna ihtiyacı olduğunu ve dolayısıyla aslında hiçbir devletin sınır konseptinden münezzehe düşünülemediğini anlarız (Vrban, 2018).

“Devletler olduğu sürece, feodal, imparatorluk ya da modern, sınırlar olmaya devam edecektir. Çünkü bir yerde geçiş olduğu için sınır çizilmiyor, sınır çizildiği için yasadışı (illegallite) başlıyor. Bunu legal-illegal ikiliğinden çıkarabilmek için toprak egemenliği anlayışını kaldıramamamız gerekiyor” (Özgen, 2014). Bu açıdan bakıldığında sınır kavramının jeopolitik önemlerinden birincisinin, bir devleti devlet kimliği kazandıran en önemli kavramlardan birisi olmasıdır.

Bir devletin devlet olabilmesi için kendi nazarında bir kimliğe sahip olması tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda devlet, global anlamda da bir meşruiyete ihtiyaç duyar. Yani bir yönetimin devlet olabilmesi için uluslararası arenada, diğer devletlerin nazarında meşruiyet kazanmış olması gerekir. Sınırların ikinci önemli vazifesi devletlere global anlamda da bir meşruiyet sağlamasıdır. Meşruiyet kazanmak için sahip olunması gereken kriterler her ne kadar

söz konusu yönetimin jeopolitik konumu ve diğer şartlarına göre değişiyor olsa da “sınırları belirli olmak” her yönetimin devletleşebilmesi için karşılaması gereken en temel kriterlerden biridir.

Birçok Batı Balkan ülkesinin hala Avrupa Birliği üyesi olamamasının en önemli sebebi hala sınırlarının sabit ve belirli olmaması ve kendi aralarında sınır çatışmaları yaşamalarıdır. 17 Şubat 2018’de yaptığı konuşmada Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, bu ülkelerin AB üyesi olabilmesi için aralarındaki sınır sorunlarını çözmeleri gerektiğini vurgulamıştır (West Balkan states must solve border disputes before joining EU: Juncker, 2018, *Reuters*).

1.4. Tarihsel Süreçler ve Sınır Algımız

Bugün sınır dediğimizde aklımıza, mutlak ve hareket ettirmesi güç devlet çizgileri gelir. Bu sınır alanlarında devletler ulusal savunma, güvenlik, kaçakçılık, düzensiz göçlere müdahale gibi politika ve güçlerini pratik etmektedir. Fakat bu tarih boyunca her zaman böyle değildi.

Uluslararası sınırların konumları tarihsel süreçte yaşanan olaylara göre başkalaşım göstermiştir. Örneğin Afrika'daki sınırların büyük çoğunluğu sömürge dönemi sonrası belirlenmiş sınırlardır. Her ne kadar Afrika kıtasındaki pek çok ülkenin bugünkü sınırları sömürge dönemi sonrası neredeyse hiç değişmemiş olsa da, Avrupa, Amerika ve Asya kıtalarındaki devletlerin birçoğunun sınırları yaşanan tarihi olaylar, diplomatik ilişkiler ve değişimlere bağlı olarak zaman zaman değişiklik göstermiştir (Budd & Prescott, 2006).

Belçika ve Hollanda'nın, 28 Kasım 2016 tarihinde imzaladıkları anlaşma buna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu anlaşmayla Belçika Presqu'île de L'Ilal ve Presqu'île d'Eijsden isimli iki gayrimeskun bölgeyi Hollanda'ya, Hollanda da Presqu'île Petit Gravier isimli gayrimeskun bölgeyi Belçika'ya vermeyi kabul etmiş ve bu sayede iki ülkenin sınırı yeniden şekillenmiştir (Netherlands and Belgium to end lawless border oddity by swapping land peacefully, 2016, *Washington Post*).

Nasıl ki sınırlar her çağın dinamiklerine göre yeniden şekilleniyorsa, sınırların fonksiyonları ve etkileri de zaman içerisinde yeniden tanımlanır. Sosyal bilimlerin insan temelli bir disiplin olması, içerisinde barındırdığı her kavramın zamanla bazı anlamlarını kaybetmesini ve yeni anlamlar kazanmasını doğal olarak gerektirir. Sınır kavramı da diğer bütün sosyal bilimler kavramları gibi zamanla, değişen bilimsel paradigmalara bağlı olarak sürekli yeni anlamlar kazanmıştır.

Günümüz sınır kavramı, ancak son birkaç yüzyıldır kullandığımız anlamda kullanılmaktadır. Bizden yüzyıllar önce yaşayan insanlığın zihninde var olan sınır mefhumu ile bizlerin zihnindeki sınır mefhumu arasında büyük farklılıklar vardır.

Sınırlar tarihi, hükümet ve devlet yöneticilerinin insanların hareket özgürlüğünü kısıtlama girişimleriyle yakından alakalıdır (Laine, 2015). Bu nedenle, İlk Çağ'da sınır kavramı, insanların ilk defa teşkilatlı bir biçimde yaşamaya başladıkları zamanlarda ortaya

çıkıştır. “İnsan topluluklarının yerleşik hayata geçmeleri ile birlikte, hakimiyet savaşları yerleşme birimleri için yapılmaya başlandı. İnsanlar hakimiyet alanlarını genişletmek için bir başka topluluğun kurmuş oldukları yerleşme birimlerini, düşman topluluklardan koruyabilmek için kuşatma altına almaya başladılar.” (Özey, 2010a)

Eski Yunan ve Roma şehir devletleri genel olarak kolay savunulabilir ve saldırılara karşı koruma sağlayacak konumlarda kurulmuştur (Yıldırım, 2002). Bu devletlerin merkezini ise ‘Akropolis’ denilen, savaş zamanlarında sığınabileceği bir ortam sağlayabilmesi açısından devletin yüksek bir noktada konuşlandırılmış yerleşme yerleri oluşturuyordu.

Antik dönemde, şehir devletleri için sınır belirlemek, günümüzdeki modern devletlerin sınır belirleme ihtiyacı kadar elzem bir ihtiyaç değildi. Çünkü bu devletler şehir devletleri olmaları sebebiyle büyük yüzölçümlerine sahip değildiler ve aynı zamanda birbirlerine de fazla yakın değildiler. Ayrıca bu devletlerin sınırları doğal engellerle veya sonradan inşa edilen surlarla belirlenmişti (Owens, 2000).

Sınır kavramı Orta Çağ döneminde belirgin bir şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Bunun bir sebebi şehir devletlerinin yerini yüzölçümü daha geniş imparatorluklara bırakmış olmasıdır. Diğer sebebi ise, coğrafyacılar sayesinde gelişen haritalandırma teknolojilerinin, devlet yöneticilerine sahip oldukları toprakları, uzaysal olarak daha net görebilme imkânı sağlamış olmasıdır (Laine, 2015).

Yine de buna rağmen imparatorluk çağında da sınırların günümüzdeki kadar keskin ve mutlak olmadığını belirtmek gerekir. Zira bu dönemde fetih hareketleri imparatorluklar için fazlasıyla önemliydi ve sınırların nispeten muğlak olması imparatorluklara her an akınlarla vatanın sınırını ileriye götürme olasılığı sağlıyordu. Günümüzde ise uluslararası hukuk açısından devletlerin sınırlarının mutlak ve sabitlenmiş olması önemlidir. Zira bu, devletin dış egemenlik iddiası olmadığına ve yayılcı faaliyetlerde bulunmayacağına delalet eder (Özgen, 2014).

Orta Çağ’ı müteakip Yeni Çağ’da artan dünya nüfusu, yeni ihtiyaçlar doğurmuş ve yeni sosyolojik gelişmelere sebebiyet vermiştir. Bu dönemde yaygınlaşmaya başlayan milliyetçilik akımı, ulus devletlerin sayısının artmasına sebep olmuş; yeni ticaret yolları arayışları ise coğrafi keşifleri başlatmış ve sınır kavramı gün geçtikçe daha da önem kazanmıştır. Bu dönemde her

devlet sınırlarını korumayı bir beka meselesi olarak görmüştür ve buna bağlı olarak, sınır anlaşmazlıkları da zaman zaman yıllar sürebilecek savaflara sebebiyet vermiştir.

Ulus devletler nüfusu zenginlik olarak görmüştür. Bu nedenle, her ne kadar kölelik erken Rönesans döneminde yavaş yavaş son bulmuş olsa da aynı ulustan olan insanların devlet dışına hareketleri devlet yöneticileri tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda azınlıklar ise ‘öteki’ olarak görülmüş ve sınır dışına hareket etmeye mecbur bırakılmıştır. Her iki durum da sınır kavramının bu dönemde kazandığı önemi gösteren durumlardır.

Sosyal bilimciler, siyasi coğrafyadaki sınır kavramının miladı olarak Otuz Yıl Savaşları’nı bitiren Vesfalya Anlaşması’nı alırlar. Bunun sebebi, Yeni Çağ’ın son dönemlerinde, 1648 yılında imzalanan bu anlaşmanın, mutlak devlet anlayışını sonlandıran ve modern devlet anlayışımızın temellerini atan anlaşma olmasıdır. Vesfalya Anlaşması’ndan sonra toprakların etrafına çizilen sınırların, devletin hakimiyeti altında olan tek bir politik ve yasal düzeni belirlediği kabul edilmiştir (E. W. Anderson, 2003).

Birinci ve İkinci Dünya savaşlarıyla birlikte savunma sanayindeki gelişmeler silahların tahrip gücünü artırmıştı. Bu sebeple “artık sınırlar bazı yerlerde yüzeyde birer çizgi olmaktan çıkarak, toprağın derinliklerine gömülmüş müdafaa tesisleri haline geldiler. Fransızların Almanlara karşı yaptıkları *Magino* müstahkem hattı ile bunun karşısında Almanların *Sigfrit* hattı, yere gömülmüş sınır hatlarının en önemli örneklerini teşkil etmektedirler” (Gümüşçü, 2010). Yine aynı dönemde havacılık alanında tecrübe edilen gelişmeler de devlet sınırlarını yeryüzünden 15-18 kilometre yükseklerle kadar çıkarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupalı devletler, her iki savaştan da paylarına düşeni almıştı ve bir daha savaş yaşanmaması için iş birliği halinde olmanın hayati önem taşıdığını anlamışlardı. Karşılıklı iş birliği halinde olmak devletlere, birbirlerini ve kendilerini kontrol edebilme olanağı sağlayacaktı. Bu sebeple daha entegre bir toplum ve daha barışçıl bir ortam oluşturmak için çeşitli adımlar atıldı.

1951’de Avrupa’da kurulan AKÇT bunun en belirgin örneğidir. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet bölgede kalıcı bir barış oluşturma çabasıyla Schuman Planını sundular. Bu plana göre, Avrupa’da kalıcı bir barış inşa edebilmek için Fransa ve Almanya arasında yüzyıllardır süregelen çekişmenin

son bulması gerekiyordu. Bunun yolu ise, demir ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretmekti “Avrupa Birliğinin Tarihçesi,” (2013), *TC Avrupa Birliği Bakanlığı*) Bu amaçlarla kurulan AKÇT bugünkü AB’nin temellerini oluşturmaktadır.

Daha entegre bir toplum demek sınırların daha geçişken ve daha esnek olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla AB gibi sınır entegrasyonu üzerine kurulu organizasyonlar bu dönemde sınır çizgilerini bulanıklaştırarak sınırın bariyer rolünü zayıflatmıştır (Markuszevska, Tanskanen, & Subirós, 2016).

Yine İkinci Dünya savaşı sonrası kurulan BM de misyonunu, toplumsal barış için milletlerin birliği üzerine tesis etmiştir. Fakat burada BM’yi AB’den ayıran en önemli özellik, BM’nin AB’nin aksine sınırların mutlaklığını ve keskinliğini vurguluyor olmasıdır. BM tüm üye ülkeleri, sınırlarını genişletici savaşlardan kaçınmaya ve diğer her üyenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü kabul etmeye mecbur bırakmıştır (Yıldız, Soyluk, & Sarıcıoğlu, 2018).

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş sürecinde devletler kendi sınırlarından çok Doğu bloğunun ve Batı bloğunun sınırlarını önemsemişlerdir, zira bu dönemdeki siyasi ortam her devleti bir taraf seçmek zorunda tutmuştur.

1991’de SSCB’nin dağılmasıyla birlikte 40 yıldan fazla etkili olan bu bipolar dünya sisteminin ortadan kalkması, öncelikle sınırların değişmesine sebep olmuştur. Zira bu dönemde birçok yeni devlet doğmuş, neredeyse yirmiden fazla yeni sınır ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni sınırlar devletleri dış politikalarında revizyon yapmaya zorlamıştır.

Buna ek olarak yıllardır süren kutuplaşmanın son bulması, dünya sisteminde büyük bir güç boşluğu oluşturmuştur. Soğuk Savaş sürecinde, “yıllardır açık bir şekilde ortada olan ideolojik kutuplaşma sonucunda taraflar kendi ötekilerini yaratmıştır. Bu yaratılan öteki, Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte belirsiz hale gelmiştir” (Kartal, 2014).

Ayrıca kutuplaşmanın son bulmasıyla dünya sisteminde oluşan güç boşluğu, siyasi sınırların açıklığının artmasına sebebiyet vermiş ve bu da ‘kapalı totaliter sınırlar’dan ‘farklılaşmış sınırlara doğru bir dönüşüm yaratmıştır (Kolossoff & O’Loughlin, 1998). Bu süreçten sonra sınırlar mutlak ve keskin olma özelliklerinde tahribat yaşamış ve daha bağımlı, esnek, akışkan ve gözenekli unsurlar olmaya doğru evrilmişlerdir (Tekin, 2012).

1.5. Ulus Devlet ve Sınır Güvenliği Kavramı

“Ulus-devlet olgusunun uluslararası sistemin ana unsuru haline gelmesi ile birlikte bir siyasi topluluk olan ulus, bu topluluğun egemenlik şeklindeki örgütlenmesi olan devlet ve bu siyasi egemenliğin yayıldığı alanı kapsayan ülke kavramları iç içe geçen bir iç anlam bütünlüğü ve bağımlılığı kazanmışlardır” (Davutoğlu, 2011).

Mülksel yapının en önemli organizasyonu modernlikle birlikte ortaya çıkan ve en önemli sosyal yapı olan (ulus-) devlettir. Devlet belli bir mülke sahip politik ve mekânsal örgüttür. Devlet, mülkiyete, bu mülkiyetin denetimini yürütme ve gerektiğinde güç kullanma yetkisine sahiptir. Ulus ise, devlete kudret icra etme yetkisi vererek devletin varlığına meşruiyet sağlar. Yani devleti devlet yapar. Bu anlamıyla bakıldığında ulus devlet ulusun egemen olduğu devlet anlamına gelmektedir.

Malcolm Anderson, sınıra üç boyut atfeder (M. Anderson, 1996). Birincisi, sınırlar hükümetlerin devlet politikalarının bir enstrümanıdır. Yani hükümetler sınırların yerlerini ve fonksiyonlarını değiştirerek devlet için, ulus için veya kendi bekaları için yeni politikalar yapabilirler.

İkincisi, devlet yetkililerinin politika ve aksiyonlarının başarıları, ülkenin sınırında tesis ettikleri güvenliğin başarısına oranla ölçülür. Yani bir hükümetin iç veya dış politikasındaki istikrarı ancak sağlam ve sızdırmaz bir sınır inşası ile mümkündür. Zira sağlam olmayan sınır, dış güçlerin müdahalesine açıktır ve bu da devletin egemenliğini tehdit eden bir durumdur.

Üçüncü olarak, sınırlar devlete milli kimlik belirleyen etkenlerdir. Bir devletin sınırları, zaman zaman savaşlarla, zaman zaman yaşanan politik türbülanslar sonrası diplomatik hamlelerle çizilen unsurlardır. İnsanlık geleneksel olarak sınırlarla çevrili olan ve içinde yaşadığı toprağa bağıllık duyar ve bu bağıllık üzerine birlik anlayışı inşa eder. Bu da bir devletin ulusu için milli kimlik oluşturur ve bu milli kimlik devletin ulusu bir arada tutabilmesi ve yönetebilmesi için önemli bir veridir.

Sınırlar, devletin egemenliğinin ve bağımsızlığının sembolüdür, bu sebeple de ulus devlet için oldukça önemlidir. Günümüz dünya siyasi haritası, sınırlar açısından sabitliği ve dinamikliği birlikte yansıtmaktadır. Sabit sınırlar devletlerin anlaşmalarla oluşturduğu ve

egemenliklerini tanımlayan bir konumda, sınırlandırılan alanda ve belirlenen hatları temsil etmektedir. Jeopolitik olarak fazla istikrarlı olmayan durumlarda sınırlar ve bulunduğu konumlar potansiyel olarak mülksel çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca her devlet uluslararası devletler sisteminin bir parçasıdır. Bu her devletin gücünü uyguladığı içsel ve dışsal bir mekanizmaya vurgu yapar. Devletin uygulamadaki gücü polis ve askeri varlığına bağlıdır (Karabag, 2008). Sınırlar ise hem bir devletin kontrol edebildiği en uzak nokta hem de tehdide en açık nokta olması sebebiyle gücünü tatbik edebileceği ve etmesi gereken en önemli çizgidir. Bu anlamda sınırların güvenliği, devletin mülki yapısının devamlılığını garanti altına alır.

“Her sınır, coğrafi olarak emsalsizdir ve bu yüzden bir ölçüde özel bir meseledir. Hudutların, devletin toprak bütünlüğünün ve hakimiyet sınırlarının belirlenmesindeki önemi göz önüne tutulursa dünyada patlak veren çatışmaların büyük bir kısmının sebebinin sınır ihtilafları olması pek de şaşırtıcı değildir” (E. W. Anderson, 2003).

“Bugün için dünya üzerinde, komşuları ile sınır anlaşmazlığı olmayan bir ülke hemen hemen yok gibidir. Bu durum ülkelerin güçlü veya güçsüz olmasından kaynaklanır. Daha ziyade komşusuna göre güçlü olan ülkeler, komşularının toprakları üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmışlar ve güçsüz olan komşunun topraklarının bir bölümünü işgal etme yoluna gitmişlerdir” (Özey, 2010a).

Sınırları güvenli ve sağlam devlet demek güçlü devlet demektir. Bu nedenle her devletin temel hedeflerinden birisi sınırlarında tam kontrol sağlayarak güvenliğini tam manasıyla tesis etmektir. Tamamen güvenli sınırlar teröristlerden, istenmeyen göçmenlerden, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığından arındırılmış sınırlardır. Bütün sınır politikalarının birbiriyle ilişkili iki temel gayesi vardır. Birincisi faydalı hareketliliğin (mal, sermaye, iş adamları, turist, ekonomik göçmen vb.) temini, ikincisi ise istenmeyen hareketliliğin (terörist unsurlar, uyuşturucu, silah, illegal sermaye, niteliksiz göçmen vb.) önlenmesi (Hansen & Papademetriou, 2014).

Bu bilgiler ışığında bir devletin sınırında tecrübe etmesi muhtemel üç güvenlik tehdidi olduğunu söylemek mümkündür.

a) Terör

Sınırdaki en çok terör tehlikesinden bahsedilir. Terör kavramı bugün hala henüz sosyal bilimcilerin tanımı üzerinde mutabakata varamadığı bir kavramdır. Bu kavram, farklı insanlar için farklı anlamlar ifade eder. Bu nedenle pek çok bilim insanı terör kavramının tanımlanması mümkün olmayan bir kavram olduğunu savunur.

Sulhi Dönmezer terörü “Şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel, fesat çıkarıcı ve diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma ve savaşı tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması” olarak tanımlar (“Türkiye ve Terörizm”, 2006, *Türkiye Barolar Birliği Raporu*) Biz de bu makalede terör kavramından bahsettiğimizde Dönmezer’in tanımını kastediyor olacağız.

Teröristler çoğunlukla ülkenin kendi içinden gelirler. Örneğin İrlanda’nın terör örgütü olarak isimlendirdiği IRA, ülkenin kendi içinde oluşmuş bir örgüttür. Terörist elementler çoğunlukla ülkelerin sınırlarında birikme yaparlar. Bunun sebebi olarak sınırlarda devlet kontrolünün nispeten azalması ve organize suç örgütleriyle iş birliği yapmanın kolaylaşması gösterilebilir.

Terör, doğası gereği sınırları aşmak, daha çok tehdit ve tahrip etmek ister. Çünkü bu sayede daha çok bilinecektir ve bu amacına ulaşmak için önemli bir yöntemdir. Örneğin 2002’de Nijerya’da kurulan Boko Haram, ilerleyen zamanlarda terör faaliyetlerine Nijerya komşusu olan Nijer, Çad ve Kamerun’da da devam etmiştir. Dört ülkeyi birden sarması sonucu da uluslararası arenada dikkat çekmiştir.

Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası küreselleşmeyle beraber uluslararasılaşan terör, artık sınır tanımaz da sınır olgusundan bağımsız değildir. ABD’nin 11 Eylül saldırıları için suçladığı şüpheliler çoğunlukla ülke dışından gelen insanlardır. Bu insanların hepsi ABD’ye girebilmek için bir noktada havaalanlarında, limanlarda ya da gümrük kapılarından geçmek durumundadırlar. İşte tam bu manada sınır güvenliği terör tehdidini önlemek için bir gerekliliktir.

b) Kontrol edilemeyen veya istenmeyen göç

Yasa dışı göç de, devletler tarafından en az terör kadar tehlikeli bir sınır tehdidi olarak görülür. Yasa dışı göçmenlerin büyük bir kısmı göç ettikleri ülkelerde hayalini kurdukları huzur dolu bir hayat kurabilmekte, o ülkeye ve toplumuna adapte olabilmektedir. Fakat yine de bu eylemin kendisi zaman zaman terör ve insan kaçakçılığı gibi pek çok suça ortam hazırlamaktadır. Zira yasal yollarla sınırları geçmesi müsaade edilmeyen göçmenler, illegal sınır geçişine mecbur edilmekte ve dolayısıyla da bu tarz suçlara başvurmak durumunda kalmaktadırlar.

Yasa dışı kontrolsüz göçün sınır tehdidi olarak görülesinin bir diğer sebebi ise illegal göçmenlerin bir kısmının giriş yaptıkları ülkeye adapte olamamalarıdır. Bu gibi durumlarda illegal göçmenlerin varlığı ülke içindeki sosyo-ekonomik şartlarda istenmeyen sonuçlar doğabilir. Buna örnek olarak artan işsizlik oranları ve ülkenin ekonomik imkânlarında kısıtlamalar gösterilebilir.

c) Kontrol edilemeyen suçlar, kaçakçılık ve insan ticareti

Sınırlar iki ülke arasında önemli ticaret noktalarıdır. Yasal mal, ürün ve sermayenin sınırlardan geçişi, sınırın her iki tarafı için kar sağlar. Fakat, illegal mal, ürün, silah ya da uyuşturucu kaçakçılığı, söz konusu eylemi gerçekleştiren kişi ve gruplar için daha çok kar demektir. Bu bağlamda bakıldığında kaçakçılığın sınırlarda yaygın olması beklenmedik bir durum değildir.

Mal, ürün ve sermaye kaçakçılığına ek olarak bir devlet sınırında insan kaçakçılığı ve insan ticareti tehditleriyle de karşı karşıya kalabilir. İnsan kaçakçılığı da insan ticareti de insanların sınırdaki hareketini içerir. Fakat insan kaçakçılığı göç eden kişinin rızasıyla kendisini sınırdan geçirebilecek gruplarla iş birliği yapma eylemini ifade ederken; insan ticaretinde mevzuya nesne olan kişinin rızası yoktur. İnsan kaçakçılığına nesne olan kişinin söz konusu suç örgütleriyle münasebeti sınırın geçilmesiyle birlikte sonlanırken, insan ticaretinde bu münasebet çeşitli yollarla devam eder.

Her iki durumda da sınırında bu tarz eylemler gerçekleştirilen devletlerin güvenliği tehdit altındadır. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birinci olarak, kaçakçılarla iş birliği yapan

durumunda bırakılan veya insan ticaretine maruz kalan kişilerin sınırdan geçişleri sıklıkla ölümlerle sonuçlanmaktadır. İkincisi ise, kaçakçıların sıklıkla sahte kimlik, sahte pasaport gibi dokümanlar kullanması ve bu sahte dokümanların ülke içerisinde başka suçlara mahal vermesidir.

1.6. Küreselleşme ve Sınır Kavramı

“Küreselleşme kavramı; İkinci Dünya Savaşı’na kadar genel olarak dünyanın fiziksel yapısının anlatımını ifade ederken, bu tarihten sonra politik ve iktisadi anlamı öne çıkaracak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu kavram; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle iletişim, ulaştırma ve bilişim teknolojisi alanında meydana gelen gelişmelerin etkisi ile yaşanan iktisadi, politik, sosyal ve kültürel olguların analizinde kullanılmıştır” (Demir, 2011).

Küreselleşme kavramını insanlığın ticaret aktivitesiyle bağdaştırdığımızda aslında bu kavramın medeniyet tarihinin başlangıcından beri var olduğunu görürüz. Fakat entelektüel anlamda bu kavramın ortaya çıkışı çok yeni sayılır.

Sertif Demir, küreselleşmeyi üç dalgada inceler. Ona göre, bugünkü global düzenin varlığı Kristof Kolomb’un Karayip adalarına ayak basmasıyla, birinci global dalgayla başlar. Kolomb’un yeni keşfi, farklı medeniyetleri birleştirmiş, insanoğlunun ufkunu genişletmiştir. Bu gelişmeye müteakip keşfedilen yeni ticaret yolları, yeni ve çok kültürlü ticari geleneğin başlangıcı aynı zamanda da globalleşme sürecinde önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur.

Küreselleşme, 19.yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelerle, yani Demir’e göre ikinci global dalgayla ivme kazanmıştır. Bunun sebebi, telefon ve telgraf gibi iletişim araçlarının ve daha hızlı ulaşım araçlarının toplumları hem zamansal manada hem de mekânsal manada daha da çok birbirine yakınlaştırmasıdır.

Üçüncü global dalga ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlar. Bu dönemde, savaş sonrası tahrip olan Avrupa’nın yeniden inşası için ABD’nin sağladığı Marshall küresel ekonomik yardımı, yardım alan ülkelere liberal ekonominin önünü açmalarını şart koşar. Bu vesileyle artan serbest ticaret ve aynı zamanda internet, GPS sistemleri gibi gelişen iletişim ve bilişim araçları toplumların arasındaki mekân farkını neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır.

Nasıl ki tarihte yaşanan her olay sınır algımızda değişikliklere sebebiyet verdiyse, insanlığın yaşadığı bu küreselleşme olgusu da sınır algımızı değiştirmektedir. Sınır kavramı mekânsal bir nosyona işaret etmesi sebebiyle doğrudan küreselleşme süreci ile bağlantılıdır. Pek çok siyaset bilimci küreselleşmenin; artan mal, sermaye ve enformasyon akışını hızlandırdığını ve bunun sonucu devletlerin denetim kudretlerini zayıflattığını savunur. Zira bu durumda sınırların bağlantı kurma fonksiyonu değişmekte ve egemenlik belirleme fonksiyonları erozyona uğramaktadır. Onlara göre bu süreç insanlığa ‘sınırları olmayan bir dünya’ (borderless world) vaat ederek, devlet kavramının altını oymaktadır (Castells, 2005).

İnsanlar geçmişte olduğu gibi devletlerce belirlenmiş sınırlar içerisindeki alanlarda yaşamaya devam etmektedir. Ancak uzaktaki olaylardan ve süreçlerden daha önceden olmadığı kadar, farkında olarak ya da olmadan etkilenmektedir. Onun için küreselleşmeye dayalı politik, ekonomik, sosyal değişimler birçok açıdan sınırların fonksiyonlarına meydan okumaktadır (Karabağ, 2008).

Fakat yine de küreselleşmenin zamanla devlet kavramını ortadan kaldıracağı öngörüsü geniş çapta eleştirilmektedir. Gittikçe şiddetlenen küreselleşme süreci, modern dönemin siyasi tasavvurunun kartografyasına meydan okumuştur. Bu doğrudur, fakat küreselleşmenin henüz meydan okumayı kazandığı anlamına gelmez. Sınır erozyonu veya sınırsızlaşma teorilerinin temel problemi, küreselleşme sürecinin ortaya koyduğu sonuçların değiştirilemez olduğunu kabul etmesidir (Cox, 2004). Ayrıca pek çok siyasal bilimci sınırsız bir dünya düşüncesinin abartılmış bir fikir olduğunu iddia eder ve devletlerin hüküm yetkilerinin hala sınırları denetim altında tuttuğuna vurgu yapar.

Bu çokça tartışılan küreselleşmenin sınırları ve devletleri yok edeceği fikri, zaman içerisinde çeşitli devletlerin artan ‘terörle savaş’ düsturlu sınır güvenliği politikalarıyla etkisini yitirmeye başlamıştır (Görentaş, 2018). David Newman, Batı Avrupa gibi geleneksel sınır anlayışının popülerliğini yitirdiği bir yerde dahi sınırsız bir dünya mefhumunun gerçeklik dışı bir mefhum olduğunu ifade eder (Newman, 2013).

2. İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA JEOPOLİTİK GELENEK VE SINIR GÜVENLİĞİ KAVRAMI

2.1. Türkiye'nin Coğrafi ve Jeopolitik Konumu

Jeopolitik üzerine yazılan çalışmaların hemen hemen hepsi Türkiye'nin Jeopolitik konumunun çok stratejik bir nokta olduğunu vurgular. Türkiye'nin jeopolitik önemini izah edebilmemiz için öncelikle coğrafi konum ve jeopolitik konum arasındaki farka değinmemizde fayda vardır.

Coğrafi konum, bir ülkenin bulunduğu coğrafi koordinatları belirtir. Örneğin, Türkiye, 36° - 42° kuzey enlemleri ile 26° - 45° doğu boylamları arasında konumlanmıştır. Bu konum Türkiye'nin sınırlarında genişleme ya da daralma olmadığı sürece sabit kalacaktır.

Jeopolitik konum ise ülkelerin üzerinde bulunduğu coğrafi konumun stratejik önemine işaret eder. Bu stratejik önem, ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri güç ve fonksiyonlarında yaşanan gelişmelere bağımlı olarak zaman zaman artıp zaman zaman azalabilir. Örneğin Türkiye'nin Soğuk Savaş sürecindeki jeopolitik konumu ile Soğuk Savaş sonrası jeopolitik konumu farklıdır.

Türkiye'nin jeopolitik konumunun önemi zaman zaman artıp zaman zaman azalsa da ekseriyetle bahis konusu olmuştur. Bunun sebebi sahip olduğu coğrafi konumun ona Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği sahada ve aynı zamanda eski medeniyetlerin beşiği Akdeniz Havzası içinde yer alma olanağı sağlamasıdır. Türkiye'nin sınırları bir yandan Balkanlara, bir yandan Kafkaslara, bir yandan da Orta Doğu'ya ulaşır.

Tarihte onlarca farklı medeniyete ev sahipliği yapan Türkiye, konumu itibariyle doğu ve batı kültürlerini sentezleyen çok özel bir ülkedir. Bu coğrafyada Avrupa, Rus, Türk, Asya, Afrika ve Arap kültürleri kesişir. İslam toplumları ve Hristiyan toplumları kucaklaşır.

Türkiye'nin jeopolitik konumu, ticari anlamda da önemlidir çünkü bu ülke sanayileşmiş Batı ile doğal kaynaklar bakımından zengin Asya ve Orta Doğu ülkelerinin arasında adeta bir köprüdür. Bütün bunlar Türkiye'ye büyük derecede önem ve avantaj kazandırır.

Bugün için dünya coğrafyasında egemen olan güç odaklarının neredeyse ortasında yer aldığından dolayı jeopolitik açıdan oldukça önemli olan Türkiye, aynı zamanda dünya coğrafyasında büyük askeri güç ve birlik oluşturan NATO'nun üyesi ve güney kanadını oluşturan çok önemli bir devlettir (Alınak, Bolcan, & Bolat, 2011).

“Ülkelerin kaderini coğrafi konumlarının belirlediğine dair inanış söz konusu bölge Orta Doğu ve ülke de Türkiye olduğunda tartışmasız bir gerçeğe dönüşür” (Kaya, 2003). Bu anlamda bakıldığında Türkiye'nin coğrafi konumu ve sahip olduğu coğrafi kodları tarih boyunca ekonomik, politik ve kültürel yapıları şekillendirici bir rol oynamıştır.

Jeopolitik, her devletin kendi varlığının fiziksel şartlarından kaynaklanan kendine özgü ihtiyaçları ve çıkarları olduğunu öngörür ve bu ihtiyaçlar arasında bir devletin halkı için bir 'Lebensraum', yani sınırları oldukça geniş bir yaşam alanını, kabullenme de yer almaktadır. Her devlet bu hayat alanını diri ve güvenli tutmak arzusundadır.

“Hayat alanı ile birlikte fiziksel ve insani kaynaklar da bir devletin başarısı için önemli addedilmektedir. Özellikle küresel veya bölgesel güç olma hevesi bulunan ülkeler için bir yaşam alanının güvence altına alınması savaş dahil olmak üzere bir dizi yöntem kullanılarak ülkenin genişletilmesini gerektirmektedir” (Çakmak & Öztürk, 2011).

Uluslararası sistemde güç aktörleri varlıklarını sürdürebilmek amacıyla, kendi çıkarları ve hedefleri doğrultusunda diğer ülkelerin egemenliğine, iç güvenliğine ve huzuruna tehditler oluşturmaktadır. Bu noktada, bir ülkenin jeopolitik potansiyelleri ne kadar güçlüyse, güç merkezlerinin hedefi olmaya da o kadar yakındır.

Türkiye'nin coğrafi konumu ve kıymetli jeopolitik potansiyelleri onu güç aktörlerinin çıkarlarını korumak için güttükleri politikaların temel hedefi haline getirmektedir.

2.2. Cumhuriyet Sonrası Türk Dış Politikası

Cumhuriyetin ilanından itibaren Türk dış politikasına genel hatlarıyla baktığımızda, iki temel ilke görürüz: Statükoculuk ve Batıcılık (Oran, 2013).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye, kurulu düzeni korumak zorundaydı. Zira Kurtuluş Savaşı sonrası tehdit görmedikçe dışa dönecek hali ve kaynakları yoktu. Gerek maddi güç, imkânsızlıkları, gerek yeni bir cumhuriyet olmanın ortaya çıkardığı kırılma gerekse de temel ilginin ülke içindeki dönüşüm sürecine verilmiş olması Türkiye'nin ilgi alanını uzun süre ülke içiyle sınırlı tutmuştur (Oğuzlu, 2015).

Bahsi geçen bu süreçte Türkiye, dış politikasında mevcut düzeni korumaya ve devam ettirmeye çalışan bir yaklaşım sergileyerek iç dinamiklerini stabilize etmeyi amaçlamıştı. Bu dönemde devletin başında olan Mustafa Kemal Atatürk'ün öncelikli siyasi hedefi Misak-ı Milli dahilinde ulus-devleti güçlendirmektir.

Mevcut dengeyi sürdüremeyeceği ve pasif kalamayacağı durumlarda Türkiye çoğunlukla dengeleyici politikalar yürütmüş ve 'Yurtta sulh, cihanda sulh' düsturunu ayakta tutmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye, kendisini siyasi anlamda stabil olmayan ülkelere uzak tutarak kendi huzurunu yeniden tesis etmeyi amaçlamıştır. Bundandır ki bu dönemde Türkiye kendisini, sınırları henüz muğlak ve tartışmalı olan Orta Doğu ile arasına mesafe koymaya çalışmış, buradaki bölgesel sorunlara müdahil olmak zorunda kalmamak adına azami özen göstermiştir.

Türkiye dış politikasının ikinci temel ilkesi Batıcılıktır. "Batı, altyapı açısından kapitalizme; üst yapı açısından da iman yerine insan aklının üstünlüğüne dayanan bir uygarlık biçimidir. Yani Batı, bir coğrafi alan değildir" (Oran, 2013).

"Türkiye dış politikasını başlangıcından bugüne anlatabilecek anahtar bir ifade arandığında hemen her araştırmacının üzerinde hemfikir olduğu şey, Türkiye'nin Batı'yı önceleyen ve Batıya odaklı bir dış politika izlediğidir" (Balcı, 2013).

Her ne kadar 1960'lı yıllarda Batı ile yaşadığı Kıbrıs sorununu müteakip Batı'ya eleştirel bakmaya başlasa da Cumhuriyetin ilanı ile Batı ekonomisini ve Batı medeniyetini

kendine örnek alan Türkiye, neredeyse 2000li yılların başlarına kadar daima Batıcı bir dış politika benimsemiş, kendi dış politikasını Batı'ya göre planlamış ve uygulamıştır.

Fakat Türk dış politikasında statükoculuk, Batıcılık yaklaşımından daha büyük bir öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye, kimi siyaset bilimcinin 'aktif taraflılık' kimisinin de 'tarafsızlık' olarak tanımladığı kendine has bir politika benimsemiştir. Yürüttüğü bu politikayla Türkiye; İngiltere, SSCB ve ABD'nin bütün ısrarlarına rağmen kendisini İkinci Dünya Savaşı'nın dışında tutmayı başarmıştır.

Lakin, uyguladığı bu politika "Türkiye'yi savaşın büyük yıkımından uzak tutmakla birlikte, savaş sonrasında Türkiye'nin kendisini büyük bir yalnızlık içinde bulmasına da neden olmuştur" (Ertem, 2009).

Soğuk Savaş dönemiyle birlikte kurulan yeni iki kutuplu küresel politik sistemde iki süper güç olan Sovyetler Birliği ve ABD'nin rekabeti dünyanın her köşesine yayılmıştı (Gray, 1999). Bu süreçte yayılcı bir politika yürüten Sovyetler Birliği çevresindeki ülkeler için büyük tehdit olmaktadır.

Bu yayılma alanı içerisinde kendisini de gören Türkiye, Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak algılamış ve karşı tarafta, yani Batı bloğunun siyasi ve askeri kurumlarında yer alma çabasına girmişti. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve ABD'nin Türkiye için sağladığı Truman Doktrini yardım planı bu bağlamda açıklanabilir.

"Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde her şeyden önce ideolojinin önemi azalmış, doğu-batı mücadelesi genel itibariyle ortadan kalkmıştır" (Şöhret, 2011). Samuel P. Huntington'a göre, Soğuk Savaş sürecinde ülkelere sorulan soru "Hangi taraftasın?" sorusuydu, oysa Soğuk Savaş sonrası süreçte bu soru yerini "Sen kimsin?" sorusuna bırakmıştır (Huntington, 1996).

Bu dönemde neredeyse bütün ülkeler yeni uluslararası düzende yer edinebilmek adına, Soğuk Savaş sürecindeki kimliklerinden sıyrılıp yeni dış politika kimlikleri belirlemek durumunda kalmıştır. Türkiye de bu ülkelerden biridir.

Soğuk Savaş sonrasında ideolojik temelli kamplaşma sonlanmış, etnik milliyetçilik yükselmiş ve Türkiye yeni bir jeopolitik konum kazanmıştır. Bu da onu siyasi kimlik, kültür,

kurumsallaşma ve meşruiyet konularında yoğun bir tartışma ve iç muhasebe sürecine sürüklemiştir (Davutoğlu, 2011).

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yedi komşusu bulunurken (Yunanistan, Bulgaristan, SSCB, İran, Irak ve Kıbrıs üzerinden İngiltere, Suriye üzerinden Fransa, On İki Adalar üzerinden İtalya), savaş sonrasında bu sayı altıya inmiştir (Yunanistan, Bulgaristan, SSCB, İran, Irak, Suriye ve 1960'da Kıbrıs). Soğuk Savaş sonrasında ise etrafında yeni devletler kurulmuş ve bu sayı sekize çıkmıştır (Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Nahcivan nedeniyle Azerbaycan, İran, Irak, Suriye). Hatta deniz üzerinden düşünüldüğünde, bu komşuların sayısı on ikidir (diğerlerine ek olarak Ukrayna, Kıbrıs, Rusya ve Romanya) (Alniak et al., 2011).

Türkiye, bütün bu sosyolojik ve jeopolitik değişimlere ve ülke içinde yaşadığı siyasi gelgitlere ek olarak, bir de hiç hazırlıklı olmadığı uluslararası krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1991'de yaşanan Birinci Körfez Krizi sonrası ABD ile yaşanan kriz, Yunanistan'la yaşanan Kardak Krizi, Suriye ile PKK konusunda yaşanan ve terör örgütü liderinin sınırdışı edilmesiyle sonuçlanan kriz, İkinci Körfez Savaşı'nda ABD ile yaşanan 1 Mart tezkeresi krizi ve AB ile yaşanan adaylık krizleri bunlardan yalnızca birkaçıdır (Özdemir, 2008).

1990'lı yılların sonlarına kadar Türkiye yaşadığı bu krizlere geçici çözümler aramış ve güvenlik stratejilerini de bu değişken pozisyonuna göre şekillendirmeye çalışmıştır. Fakat 1990'lı yılların sonlarına doğru Türkiye, Batı'dan beklediği değeri görmediğine kanaat getirir ve yeni dış politika ufukları aramaya başlar, ufak manevralarla dış politikasında çeşitliliğe gitmeye çalışır. 1998 yılında Suriye ile imzaladığı Adana Mutabakatı, Türkiye'nin bu yeni yaklaşımını kanıtlayan önemli bir örnektir.

2.3. 2000'lerde Türk Dış Politikası

2002 öncesinde Türkiye, dış politikasında belirleyen değil daha çok belirlenen bir devlet olma özelliği göstermiştir. Türkiye 1990'lı yılların sonlarına kadar, çoğunlukla Batılı yapıları doğal kabul eden, kendi çıkar ve eylemlerini Batı'nın çıkar ve eylemlerine göre belirleyen bir ülkedydi. Fakat buna rağmen, şunu da eklemek gerekir ki, "Devletçi-Milliyetçi hassasiyetlerinin zorlandığı noktalarda Türkiye – Kıbrıs ve Ermeni meseleleri başta olmak üzere – uluslararası yapılara sert tepkiler vermiştir" (Aslan, 2018).

Aktif, dışa dönük ve iddialı bir dış politika izlemek, zamanla hem Türkiye'nin maddi anlamda güçlenmesiyle hem de ülkedeki demokratikleşme süreciyle paralel olarak ivme kazanmıştır. 2002'de yapılan erken genel seçimle Türkiye siyasi tarihinde uzun zaman sonra ilk defa tek partili hükümet kurulur. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye'nin dış politika algısında bir değişiklik olur. Bu değişiklik, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde ön plana çıkmaya başlayan aktif politika yapma çabası ve aynı zamanda yeni hükümetinin bölgesel ve uluslararası stratejik çevreye uyumlu, Türkiye'yi merkez ülke konumuna oturtan, daha aktif ve yapıcı bir rol arayışının da sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Efegil, 2016).

2002'de kurulan hükümet İslamcı bir politikaya sahip değildi. Bununla beraber seküler söylemleri de vardı. Batı ve ABD, bu hükümetin Orta Doğu'ya rol model olabilecek demokratik ve ılımlı İslam kimliğine sahip bir hükümet olduğunu düşünmüş ve kurulan yeni hükümeti desteklemiştir. Bu bağlamda Türkiye, AB ile yeniden üyelik müzakerelerine başlamış, ABD ile de aktif bir iş birliği içine girmişti.

Orta Doğu ile geliştirilen ikili ilişkiler zamanla bölgede olumlu ekonomik ve politik sıçramalara ve yeni demokratik reformlara vesile olacaktı. Bu dönemde Türkiye Orta Doğu'da stabilizasyonu kendi güvenliği ve bekası için önemli görmüştür. Bunun iki temel sebebi vardır. Birincisi, güçlü ve sağlam Orta Doğu demek, daha güvenli ve mukavim Türkiye sınırları demektir. İkincisi ise Türkiye, Orta Doğu'da stabilizasyonun gerçekleşmesinin ardından diğer komşu ülkelere, Asya'ya yönelmek istiyordu. Bu doğrultuda Türkiye, Arap Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel örgütlerin toplantılarında aktif bir şekilde katılım gösterdi, Hamas gibi bölgesel aktörlerle ilişkilerini geliştirdi. Filistin meselesi gibi çeşitli siyasi sorunlarda arabuluculuk rolü üstlendi.

“Uzun yıllardır Batı-yanlısı politika izleyen Kemalist siyasal kültüre sahip önceki hükümetlerin, Orta Doğu/ İslam ülkelerini ihmal ettiğini öne süren AK Parti yöneticileri, önce komşu ülkelerden başlamak üzere, tüm İslam ülkeleriyle, sosyo-ekonomik, ticari ve siyasi alanlarda ilişkilerin geliştirilip, derinleştirilmesini savunuyordu” (Efeğil, 2016).

Dış politika ve iç politika, devletin sürekli birbirlerini besleyen fonksiyonlarıdır. Yani bir devletin hükümetinin iç siyasetteki başarısı dış siyasetini olumlu yönde etkilerken, dış siyasetindeki başarısı da iç siyasetine sirayet eder. 2000’li yılların başlarından itibaren içeride yaşanan olumlu siyasi ve ekonomik gelişmeler, 2002’de kurulan hükümetin dış politikada daha başarılı diplomatik adımlar atabilmesinin yolunu açmıştır. Aynı şekilde, dış politikada sağlanan başarı, iç siyasete de sirayet etmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin diplomatik hamlelerini daha iyi idrak edebilmek amacıyla Türk dış politikasında yumuşak güç kavramının inşasını genel hatlarıyla incelememizde fayda vardır.

ABD’li siyaset bilimci Joseph S.Nye’nın stratejik düşünceye kazandırdığı yumuşak güç kavramı, son dönemde uluslararası ilişkilerde üzerinde durulan en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Nye’nın gücü yumuşak ve sert olarak ikiye ayırması, bunun her ikisinin toplamına akılcı güç (smart power) adını vermesi, uluslararası ilişkilerde sık sık kullanılan bir başvuru tanımı olmuştur. Nye’a göre, istenilen sonuca somut tehdit ya da para kullanmadan da varılabilir. Sadece askeri güç tehdidi ve ekonomik yaptırımları kullanarak muhatapları değiştirmeye zorlamak yerine dünya siyasetinde gündemi oluşturarak onların fikirlerini dönüştürmek de önemlidir. Böylece, ortaya yumuşak güç çıkmakta ve muhatapları zorlamadan istenilen tarafa çekme mümkün olabilmektedir. Bu yaklaşım, bir ülkenin siyasetinde istediği sonuçları elde etmesine yol açarak, değerlerine hayran olan ve kendisini örnek alan ülkelerin ortaya çıkmasına imkân sağlar.

Ali Engin Oba, Türk siyasi düşüncesinde yumuşak ve sert güç kavramlarının yeterince üzerinde durulmadığını ifade eder. Fakat ekler, “Türk dış politikasının değerlendirilmesi sırasında bu kavramların zaman zaman tartışılmaya başlandığını görüyoruz. Bu kavramlar özellikle Sayın Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanlığı sırasında etkin bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır” (Oba, 2011).

“Yurtta Sulh Cihanda Sulh” düsturu aslında Cumhuriyetin ilanından beri Türk dış politikasında önemli bir yer işgal etmektedir. Her ne kadar Davutoğlu dönemine kadar yumuşak güç kavramı akademik ve siyasi camialarda yeterince tartışılmış olmasa da pratikte Türkiye devleti, karşılaştığı pek çok krizi barışçıl politikalarla bertaraf etmeye çabalamıştır.

“Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren bölgesel paktlarla barışı ve iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bağdat Paktı, Balkan Paktı ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Türkiye, konjonktürel dalgalanmalara karşı, ait olduğu coğrafyalarda iş birliğini destekleyerek, ortak çıkarları saptamaya çalışmıştır” (Alınak et al., 2011).

Oba (2011), Türk dış politikasında barış fikrinin belirgin etkisini üç örnekte görebilmemizin mümkün olduğunu söyler. Bu üç örnek, Türkiye’nin asırlardır gerilimli olduğu Rusya ile hızlı bir şekilde ilişkilerini geliştirmeyi başarmış olması, Türk-Yunan ilişkilerinin karşılıklı saygı ve anlayış temeline dayalı olarak geliştirilmesi için gösterdiği çabalar ve Annan Planı ile Kıbrıs sorununun çözümü olarak sıralanabilir.

Türkiye’nin Afrika ülkeleriyle ilişkileri de yine dönemin hükümetinin insani yardımı, arabuluculuğu, diplomasiyi, yani yumuşak güç fikrini dış politikasına düstur edindiğini kanıtlar niteliktedir. Mayıs 2009’da Afrika’da toplam 12 Büyükelçiliği bulunan Türkiye, 2014 yılı itibarıyla bu sayıyı 39’a çıkarmıştır (“Türkiye-Afrika İlişkileri” 2019, *TC Dışişleri Bakanlığı*).

Türkiye’nin yumuşak gücü Afrika’da nasıl uyguladığını daha özgül ve somut bir şekilde görmek için Somali’deki faaliyetlerine bakılabilir. 2011’de dönemin Başbakanı Erdoğan, büyük bir delege eşliğinde Somali’nin başkenti Mogadişu’ya resmi ziyarete gitmiş, yıllardır unutulmuş bu ülke yeniden dünyanın gündemine gelmiştir (Dahir, 2018). Bu gelişmeden sonra Türkiye Somali ile diplomatik ilişkilerini artırarak devam ettirmiş, ülkeye TİKA gibi kuruluşları aracılığıyla insani yardım yapmış, aynı zamanda da ülkenin kalkınmasını sağlamak amacıyla ekonomik destekte bulunmuştur. Bugün hala Somali’ye uçan tek havayolu şirketi THY’dir.

2.4. Türk Dış Politikasında Jeopolitik ve Sınır

Siyaset bilimciler jeopolitiğin elit devlet işi olduğundan bahsederler ve bir devlet ancak içte ve dışta güçlüyse jeopolitik stratejiler planlayıp yürütebilir. Bu bilginin ışığında Jeopolitik

gelenek 2000'lere kadar Türk dış politikasında yeterince belirgin olmadığını söylemek oldukça makuldür. Bu durumun üç temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik konumunun kendisine getirdiği açmazlardır.

“Bir ülkenin coğrafyası, o ülkenin dış politikalarının uygulanacağı genel çerçeveyi çizer. Örneğin ABD ve İngiltere'nin bugünkü dış politika kültürünün, süreklilik arz eden çevresel ve coğrafi parametreler tarafından şekillendirildiğini söyleyebiliriz. Her iki ülke de kendilerini güçlü kıta Avrupası ülkelerinden ayıran okyanus ve denizlerin sunduğu avantajlar çerçevesinde politikalar ürettiler. Bu avantajlar, onların soğukkanlı ve zamana yayılabilen sabırlı politikalarının temelinde yatan coğrafi koşuldu” (Özdemir, 2008).

Türkiye coğrafi konumu itibariyle çok farklı ülkelerle ve siyasi kültürlerle komşuluk etmektedir. Bu anlamda Türkiye'yi çok çeşitli stratejik kültürlerle çevrili bir sınır-ülkesi olarak tanımlayabiliriz.

Collin S. Gray'e göre stratejik kültür, düşünce ve davranışların geçmişteki tecrübelere paralel olarak şekillendiği bağlamdır ve bu bağlam gelecekteki davranışlar için bir rehber oluşturur (Gray, 1999). Ahmet Davutoğlu ise stratejik kültürü, yani zihniyeti, bir toplumun içinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değer dünyasını da barındıran tarihi birikim ile bu birikimin oluştuğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bir bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzını belirlemesinin bir ürünü olarak tanımlar (Davutoğlu, 2011).

Türkiye'nin bir tarafında kendisine geleceğe yönelik hedefler belirleyen, ilişkilerini kurumsal düzeyde yürüten, müzakereci ve post-modern olarak nitelenebilecek bir uluslararası sistem, yani Avrupa, diğer tarafta reel politik ilkelerin büyük ölçüde geçerliliğini koruduğu Orta Doğu ve Kafkaslar vardır (Özdemir, 2008).

Avrupa, Orta Doğu ve Kafkasların farklı stratejik zihniyetlere sahip olmaları çok doğaldır, zira kimliklerini inşa ediş tarihleri de inşa ettikleri temeller de çok farklıdır. Avrupa daha köklü temellere sahipken Orta Doğu, Batı'nın tanımladığı temeller üzerine kendisini inşa etmeye çalışmak zorunda kalmıştır. Ve Kafkaslar da Sovyetler Sonrası bağımsızlıkları ilan eden yeni ve küçük devletlerdir.

Bu farklı stratejik zihniyetlerin nasıl bir uluslararası ortam yarattığını daha iyi anlatabilmek açısından Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun silahlanma konusuna bakış açılarını ele alabiliriz. Avrupa'da kitle imha silahlarının sınırlandırılması ve yok edilmesi hedeflenirken, Orta Doğu açısından öncelik bu silahlara sahip olabilmektir.

Böyle bir ortamda Türkiye'nin bir yandan Avrupa'nın stratejik kültürünü benimserken, aynı zamanda Orta Doğu ve Kafkasların stratejik kültür kodlarını kendi dış politikasında harmanlaması ve sağlam bir dış politika inşa edebilmesi oldukça zorlayıcı olmuştur Türkiye, farklı stratejik zihniyetler arasında kalmış olmanın verdiği uluslararası sorunlardan sebep, dış politikasında sabit bir duruş sergileyememiş ve haliyle de yeterince aktif olamamıştır. Bu şartlar altında jeopolitik stratejiler planlamak ve bunları hayata geçirmek de mümkün olmamıştır.

Türkiye dış politikasında jeopolitik bakışın yeterince yer alamamasının ikinci sebebi, bu düşünce geleneğinin daha çok silahlı kuvvetlerin tekelinde kalmış olmasıdır. Türkiye'deki ilk jeopolitik çalışmaların ağırlıklı olarak askeri kurumlarda ve asker kökenli yazarlar tarafından kaleme alınmış olması bunun çok önemli bir kanıtıdır (Bilgin, 2010).

Murat Yeşiltaş'a göre TSK Türkiye'nin jeopolitik konumuna sürekli vurgu yaparak ülke siyasetindeki yerini normalleştirmiştir. TSK'ya göre, Türkiye başka hiçbir ülkenin sahip olmadığı çok istisnai bir coğrafi konuma sahiptir. "Bu konum TSK'ya normal siyasetten farklı olarak onun üzerinde kendine has bir yer sağlar. Böylece ordu, başka hiçbir ülkenin silahlı kuvvetleri ile mukayese edilemeyecek şekilde, Türkiye'ye yönelik jeopolitik tehditlerin varlığı iddiasıyla siyasetin içindeki konumunu normalleştirir. Daha da önemlisi, özellikle jeopolitik gerekçeler, TSK'yı Türkiye'nin iç ve dış 'güvenliğinin' temel muhafızı olarak tayin etmektedir" (Yeşiltaş, 2015a).

Yeşiltaş bu tezini destekler nitelikte üç Genelkurmay başkanından üç açıklama örnek gösterir. Bu açıklamalardan en dikkat çeken, Yaşar Büyükanıt'ın 2006'da yaptığı şu açıklamadır:

"Yaşadığımız coğrafya, Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar bekası için güçlü muhafızların varlığını gerekli kılmaktadır. Bu güçlü muhafızlar, ulus ve devletin yalnız askeri, polisi değil; tüm kurumlarıdır. Bu güçlü muhafızların bir unsuru da şüphesiz Türk Silahlı Kuvvetleridir" (Yaşar Büyükanıt, 2006).

Türk dış politikasında etkin bir jeopolitik bakışın var olamamış olmasının üçüncü sebebi ise Türkiye'nin milli güvenlik stratejilerini, üyesi olduğu uluslararası toplumlara göre belirlemek durumunda kalmış olmasıdır. Zira Türkiye'nin güvenliği sadece kendi egemenliği için değil, aynı zamanda üyesi olduğu ve birlikte ticari, kültürel veya askeri iş birlikleri yaptığı uluslararası kuruluşların güvenliği için de önem arz etmektedir.

Türkiye'nin sınırında yaşadığı herhangi bir güvenlik sorunu, örneğin askeri iş birliği içinde olduğu NATO ittifakının ve üye ülkelerinin güvenliğini tehdit eder. Çünkü, Şekil 1'de görülebileceği üzere Türkiye NATO'nun güneydoğu sınırını oluşturmaktadır ve bu sınırın diğer ucunda Irak ve Suriye gibi istikrarsız ülkeler yer almaktadır.

Şekil 2: NATO üyesi ülkeler (BBC)

AB için de Türkiye'nin güvenliği önemlidir. Çünkü Türkiye Avrupa'nın en güney doğusunu oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'ye, istikrarlı ve çok göç alan Avrupa ile istikrarsız ve çok göç veren Orta Doğu ülkeleri arasında yeri geldiğinde tampon vazifesi görmek, yeri geldiğinde köprü olabilmek misyonlarını yükler. Bu tampon bölgenin, ya da köprü'nün sınırlarında yaşayabileceği her sorun AB'nin güvenliğini tehdit eden bir sorundur.

Türkiye uzun yıllar boyunca sınır politikalarını Batıcı yaklaşımıyla paralel ilerletmiş ve bu alanda özgün manevralar yapamamıştır.

Bahsettiğimiz üç temel sebebi göz önünde bulundurduğumuzda, 1990'lı yılların sonlarına kadar Türkiye'nin sınır politikalarının yalnızca milli egemenliği ve bağımsızlığı savunmak üzerine kurgulamaya çalışması makul bir durumdur. Fakat 1990'lı yılların sonlarıyla birlikte, yeniden tanımlanan Türk dış politikası, jeopolitik bir kavram olarak sınır kavramını daha aktif bir şekilde incelemiş ve sınırları için egemenliğin güvenliğini korumaktan da öte sosyo-politik çalışmalar yapmıştır.

2000'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devleti, Doğu ve Batı arasında bir köprü olmaya çalışmaktan vazgeçmiş, ilişkilerini hem kendi menfaatini hem de bölgesel çıkarları korumasına imkân sağlayacak 'yumuşak güç' üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Bu tutumuyla sınır güvenliği politikalarını da serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, ortak siyasi, kültürel ve dinsel bağları sağlamlaştırmak amaçları üzerinde temellendirmiştir.

Araştırmanın buradan sonraki bölümünde örnek olay incelemesi olarak, Türkiye'nin Irak ve Suriye ile olan sınırlarında güvenliğinin tesisi için uyguladığı sınır politikaları incelenmektedir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE-SURİYE SINIR GÜVENLİĞİ

Tarih çizelgesine bakıldığında Türkiye, Suriye sınırında uyguladığı politikaları ilk başta güvenlik, sonra iş birliği ve ardından tekrar güvenlik üzerine kurgulamıştır. Türkiye'nin Suriye sınırındaki sınır politikalarını izah edebilmemiz için öncelikle iki komşu ülkenin ilişkilerini tarihsel süreçte değerlendirmemiz gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye – Suriye ilişkilerini üç tarihsel süreç içerisinde inceleyeceğiz. Ardından Türkiye'nin Suriye sınırında karşı karşıya geldiği tehditleri ve bu tehditlere cevaben yürüttüğü sınır güvenliği politikalarını tartışacağız.

3.1. 2000'ler Öncesi Türkiye – Suriye İkili İlişkiler

Türkiye'nin güneydoğu sınır komşusu Suriye ile olan ikili ilişkilerinin miladı Hatay sorununa dayanır. Milli Mücadele yıllarında Türkiye-Suriye sınırının tespiti ancak 1921 yılında, Fransa ile imzalanan Ankara Anlaşması ile gerçekleşmişti (Soysal, 2000). Bu anlaşmayla iki devletin sınırları belirlenmiş, Türkiye, 1920'de ilan ettiği Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Hatay'dan (İskenderun Sancağı) vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsettiğimiz üzere Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1990'lı yılların sonlarına kadar statükocu ve sorunlu bölgelerden uzak duran bir dış politika benimsemişti. Suriye, 1946 yılında bağımsızlığını yeni kazanmış bir Orta Doğu ülkesiydi. 1946'dan 1990'lı yıllara kadar ise Türkiye'nin nazarında yeni bağımsız olmuş, istikrarsız ve mümkün mertebe uzak durulması gereken bir komşuydu.

1939 yılında Hatay millet meclisinin Türkiye'ye katılma kararı alması ve bu kararın 1946'da Ankara Anlaşması ile meşruiyet kazanmasından itibaren Suriye, Türkiye'ye karşı mesafeli bir tutum sergilemeye başlamıştır (Altunışık & Tür, 2006) ve bu durum iki komşu ülke arasında soğuk rüzgarlara sebebiyet vermiştir.

Bu gelişmeye müteakip yıllarda, Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerine baraj inşa etme planları Suriye'de, söz konusu nehirlerden alacağı su miktarının azalabileceğine dair endişe yaratmıştır (Erdağ, 2017).

1980'lerden itibaren Suriye'nin terör örgütü PKK'yı desteklemesi ve su meselesinin çözülmesinde bunu bir araç olarak görmesi iki komşu ülkenin birbirlerini güvenlik tehdidi olarak görmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu nedenle her iki devlet de birbirleriyle ilişkilerini bu temel üzerinde yürütmeye çalışmaya başlamışlardır.

1990'lı yıllar Türkiye'de terör saldırılarının arttığı yıllardır. Bu yıllarda Suriye yönetimi, PKK terör örgütü üyelerinin ve hatta örgütün liderinin kendi topraklarında barınmasına, eğitim kampları oluşturmaya ve diğer faaliyetlerine izin veriyor, PKK'nın kendi topraklarından Türkiye'ye terör saldırıları düzenlemesine göz yumuyordu.

Ocak 1996'da Ankara, Şam'a nota vererek PKK'ya desteğini sonlandırmasını istemişti. Verdiği bu notanın ardından, Tel Aviv ve Washington ile diplomatik ilişkilerini geliştirerek Suriye'ye karşı kendi savunma sistemini de güçlendirmişti. Komşusun bütün bu manevralarına rağmen Suriye, PKK'ya olan desteğini sürdürüyor, su sorununu ve Hatay meselesini de sürekli gündemde tutuyordu. Bu sayede Türkiye'yi uluslararası baskı altına almaya çalışıyordu.

İki ülke arasında yaşanan bu gelişmelerle sınırda tansiyon gittikçe tırmanmıştı. Türkiye Suriye'nin teröre desteğini önlemek adına sert politikalar izlemeye başlamıştı. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve hükümet yetkilileri sert ifadelerle Suriyeli mevkidaşlarını uyarırken, bir yandan da TSK sınır hattına askeri takviye gerçekleştiriyor ve askeri tatbikatlar yaparak Suriye yönetimine gözdağı veriyordu.

1998 yılında Mısır, bölgede artan siyasi gerilimini dindirmek adına Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk girişimlerine başlamıştı ve bu girişimler 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatıyla meyvesini vermişti.

Adana Mutabakatı, Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde akışı değiştiren, iki komşu ülkenin ilişkilerinin normalleşmesi yolunda atılan çok önemli bir adım olmuştur. Zira bu mutabakatla Suriye terörle mücadele noktasında Türkiye'ye destek vermeyi kabul etmiştir. Bu çerçevede Suriye PKK'yı terör örgütü ilan etmiş; sınırları dışında kalan PKK unsurlarının bir daha topraklarına giremeyeceğini, topraklarındaki PKK kamplarının bir daha kullanılmayacağını, ülke içinde PKK propagandası yapılmasına müsaade etmeyeceği ve tutuklanan teröristlerin Türkiye'ye teslim edileceğini taahhüt etmişti. Nitekim PKK terör örgütü liderinin Suriye'den çıkarılması da mutabakatın en somut getirilerinden birisi olmuştur.

3.2. 2000'lerde Türkiye – Suriye İkili İlişkiler

2000'lerde, Suriye ile aktif iş birliği Türkiye için önemliydi, zira Türkiye dış politikasına temel olarak yerleştirdiği 'komşularla sıfır sorun' düsturunu uygulama fırsatı bulmuştu. Suriye ile arasındaki gerilimi dostluğa çevirerek güney sınırında güvenliği tesis edecek ve sonrasında asıl hedefi olan diğer komşu ülkeleriyle ilişkilerine yönelecekti.

Suriye için ise Türkiye ile dostane ilişkiler, kendi politik kısır döngüsünden kurtulmak için önemli bir kanaldı. Bu dönemde Türkiye, Suriye için hem Avrupa'ya açılan kapı olması sebebiyle hem de farklı kodlara sahip uluslararası toplumlarla baş edebilme becerisiyle Suriye için önemli bir partnerdi (Aras, 2008).

10 Haziran 2000'de Suriye devleti lideri Hafız Esed'in ölümüyle, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ilk resmi yurtdışı ziyaretini Suriye'ye düzenlemişti. 13 Haziran tarihinde, Suriye ziyaretinin dönüşünde Sezer, Hafız Esed'in oğlu Beşar Esad'la görüşmesinin Türkiye-Suriye dostluğu için özel bir önem ve değer taşıdığını belirtmişti. ("Sezer, Esad için dua okudu," 2000, *Sabah Gazetesi*).

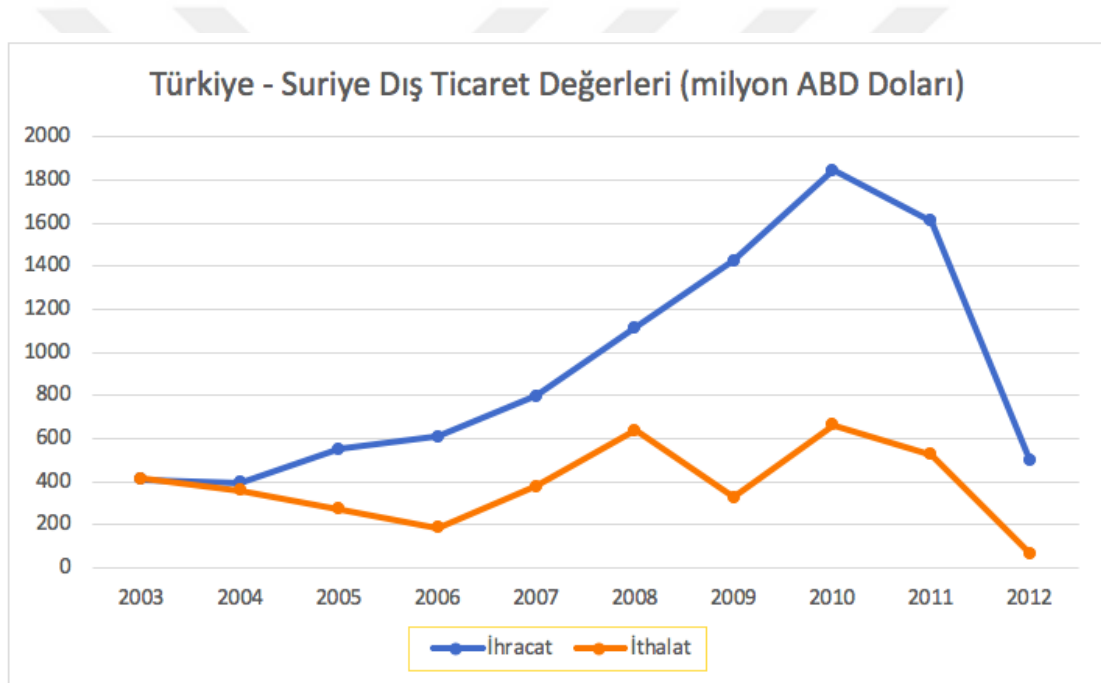
2002 yılında Başar Esad, Suriye devlet başkanı olmuştu ve 2004 yılında ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye düzenlemişti. Esad aynı zamanda Türkiye'yi ziyaret eden ilk Suriye devlet lideri ünvanını kazanmıştı (İnat & Telci, 2010).

Bu süreçte Türkiye siyasetinde de önemli değişiklikler gerçekleşmekteydi. İktidar değişmiş ve ülkenin dış politikasını yeniden inşa etmeye başlamıştı. Bu durumun ikili ilişkileri olumsuz yönde etkilemesi beklenirken tam tersi olmuş ve Suriye yönetimi yeni Türkiye iktidarıyla da dostane münasebetler göstermeye başlamıştı. Bunu kanıtlar nitelikte olması açısından Beşar Esad Aralık 2006'da Erdoğan'ın Suriye ziyareti sonrası yaptığı konuşması önemlidir. O konuşmada Esad şunları söyler:

"Türkiye ve Suriye, bölge sorunlarına dair ortak bakış açularına sahiptir. Ve ülkem, Türkiye'nin Orta Doğu'da barış inşa etmek için gösterdiği çabalarına müteşekkirdir" (Aras, 2008).

İki komşu arasında normalleşme ivme kazanırken Suriye, Türkiye'den İsrail ile aralarındaki yaşadıkları anlaşmazlıklar konusunda arabulucu olmasını talep eder ve ayrıca kendisine verilen su oranının da artırılması için istekte bulunmuştu. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan, 2004'te Suriye'ye resmi ziyaret düzenlemiş ve bu ziyaret esnasında iki devlet serbest ticaret anlaşması imzalamıştı.

Bu anlaşmayla birlikte, iki ülke arasındaki ticaret hacmi önemli oranda artmış, her iki devlete de ekonomik anlamda destek olmuştur. Aynı zamanda, 1990'lı yıllarda oluşan çatışma ve güvenlikleştirme politikaları artık yerini iş birliğine bırakmış ve güvenlikleştirme politikaları tersine çevrilmiştir (Oktav, 2018).

Şekil 3: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (TÜİK)

Türkiye-Suriye ilişkilerinde iş birliğinin boyutları iki ülkenin sınırlarını da aşmıştı. Öyle ki, 2007 yılında KKTC otoriteleri ilk defa Suriyeli iş adamlarını ağırlamış, ilk defa Suriye'ye devlet ziyareti gerçekleştirmişlerdi. Yirmi sekiz yıl sonra Gazimağusa ve Lazkiye arasında tekrar feribot seferleri başlamıştı (Miş, 2009).

2008 yılında Türkiye, İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk girişimlerine de başlamıştı fakat 2009 yılında İsrail'in Gazze'ye düzenlediği saldırılar sebebiyle bu girişimler sonuçsuz kalmıştır.

2009 yılında iki komşu devlet aralarında, içinde vize muafiyeti anlaşması da içeren 50'den fazla anlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin Suriye ile olan iş birliği, 'komşularla sıfır sorun' düsturu üzerine oturtulan yeni Türk dış politikasının aktif bir şekilde çalıştığına önemli bir göstergesi olmuştur.

3.3. 2011 Sonrası Türkiye – Suriye İkili İlişkiler

2011 yılında, Tunus'ta başlayan hükümet karşıtı ayaklanmalar Suriye'ye de sıçramıştı. Suriye'deki politik ortamda yaşanan bu köklü değişiklikler nihayetinde Türkiye-Suriye ilişkilerini de etkileyecekti.

Arap isyanlarıyla halk, ülkenin çeşitli şehir merkezlerinde toplanıp hükümet karşıtı protestolarda bulunuyordu. Fakat bu barışçıl protestolara Esad yönetiminin cevabı oldukça şiddetli olmuştu ve bu durum uluslararası aktörler tarafından büyük bir tepki görmüştü.

Bu dönemde Türkiye bir yandan Suriye yönetimi ile halkın istediği reformların gerçekleştirilebilmesi için yoğun bir diplomasi trafiği içine girmiş, diğer yandan da Suriyeli muhalif grupları desteklemeye başlamıştı. Burada "Türkiye'nin muhalif gruplara desteği dış politikadaki geleneksel müdahil olmama yaklaşımının tersine AK Parti döneminde benimsenen aktif dış politikanın pratikteki bir yansıması olarak nitelendirilebilir" (Erdağ, 2017).

Ağustos 2011'de dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Şam'da Esad'la olan görüşmesi esnasında Suriye rejiminin Türkiye sınırına yakın bir bölgede askeri operasyon başlatması ve 2012 yılında Türkiye'ye ait bir savaş uçağını düşürmesi iki devletin arasındaki iplerin tamamen kopmasına sebep olmuştur. Bu süreçten sonra Türkiye, Suriye politikasında büyük bir değişime gitmek zorunda kalmıştır.

2011 sonrası, yeni Suriye politikasında Türkiye, Esad rejiminin yönetimi terk etmesini ister ve bu konuda merkezi güçlerden ve BM gibi uluslararası aktörlerden destek bekler. Söylemlerini askeri müdahale, insani yardım koridoru ve uçuşa yasak bölge oluşturulması üzerine yeniden şekillendirir.

Türkiye'nin 2011 sonrası Suriye politikasını ve bunun sınırdaki uygulamalarını, yaşadığı terör tehditleri ve bunlara karşın hayata geçirdiği sınır politikasını incelerken izah edeceğiz.

3.4. Türkiye – Suriye Sınırı Özellikleri, Yaşanan Güvenlik Tehditleri ve Türkiye'nin Sınır Politikaları

Türkiye'nin Suriye sınırının özelliklerinin izahı, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin razı olabileceği asgari sınır çizgilerini belirleyen ve bu vesileyle de Türkiye'nin günümüzde Suriye ve Irak ile paylaştığı sınırlarının dayanağını oluşturan Misak-ı Milli kararlarının izahını gerektirmektedir.

Kelime manası olarak Milli Yemin anlamına gelen Misak-ı Milli, 28 Ocak 1920 tarihinde son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kabul edilmiş, aynı senenin şubat ayında ise tüm dünyaya ilan edilmiştir. Misak-ı Milli'nin doğmasına sebep olan şartlardan en önemlisi Mondros Mütarekesi olmuştur, zira bu antlaşma salt bir ateşkes sözleşmesi olmaktan ziyade, Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını yok eden topraklarının işgal edilmesine zemin hazırlayan bir belge olmuştur.

Bu doğrultuda Misak-ı Milli kararları, Türkiye Cumhuriyeti'nin istiklal mücadelesi ve bağımsız bir ulus-devletin kuruluşu safhasında önemli bir hedef ve istikamet belgesi olmuştur. Buna ek olarak, ilan edildiği dönemin şartlarında yeni kurulma olan ulus-devlet Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını dünya siyaset gündemine taşımış ve dolayısıyla da Türkiye Cumhuriyeti'ne uluslararası mecrada meşruiyet sağlamıştır (Turan, 2017).

“Misak-ı Milli metninin dibacesinde; devletin bağımsızlığı ve milletin geleceği için haklı ve devamlı bir barışın sağlanabilmesi maksadıyla kabul edilebilecek azami fedakarlığın yapılarak mezkûr esasların tespit edildiği belirtilmekte ve ancak tamamının gerçekleşmesi halinde Osmanlı Saltanatı ve toplumunun payidar olabileceği ifade edilmektedir” (Yiğit, 2017)

Misak-ı Milli altı maddeden oluşur. İlk üç maddesi ise öngörülen Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına yöneliktir. Mustafa Kemal Atatürk bu sınırlarını şöyle tanımlamaktadır: “Bu hudut İskenderun körfezinin güneyinden, Antakya'dan Halep ile Katma istasyonu arasında Carabulus

köprüsünün güneyinde Fırat nehrine ulaşır. Oradan Deyrizor'a iner, oradan doğuya uzatılarak Musul Kerkük ve Süleymaniye'yi içine alır" (Özey, 2017).

Yani bu kararlara göre Musul ve Kerkük bölgesi, Halep ve Zor bölgesi, Batum ve çevresi Batı ve Kuzey Trakya bölgeleri Misak-ı Milli sınırları içerisindedir ve gerçek Türk yurtdur. Misak-ı Milli içinde yer alan bu bölgelerle beraber Türkiye devletinin yüzölçümü bir milyon kilometrekareden büyüktür. Fakat Lozan Anlaşmasıyla beraber Misak-ı Milli içerisinde yer almasına rağmen Türkiye dışında kalan topraklar sebebiyle bugün 250bin metrekareden fazla alan Türkiye sınırları dışında yer almaktadır.

Şekil 4: Misak-ı Milli sınırlarını gösteren harita (Budak, 2002)

Türkiye'nin Suriye sınırı, kara sınırları içinde en uzun olanıdır. Türkiye-Suriye sınırı toplam uzunluğu 877km'yi bulur. Bu sınır, 1921, 1926 ve 1939 yıllarında Fransa ile yapılan Ankara Antlaşmaları ile belirlenmiş yapay bir sınırdır.

Türkiye'nin Suriye sınırının yapay olmasının sebebi Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Halep bölgesinin ve Suriye toprakları içinde kalan Fırat nehri havzasının Türkiye sınırları içerisinde kalmamış olmasıdır.

Madde 1.2' de ifade ettiğimiz gibi, devlet arasında belirlenen sınırın yapay sınır olması her iki devlet için de farklı tehditler doğurmaktadır. Türkiye ve Suriye arasındaki sınırın bölgenin tabii özellikleri göz ardı edilerek işaretlenmiş olması, bu bölgede birbirine akraba olan köylerin farklı ülkelerde kalmasına sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan bu durum sebebiyle iki ülke arasında sık sık giriş ve çıkışlar gerçekleşmektedir. Buna ek olarak bugün hala Suriye'nin Humus ve Hama'ya kadar uzanan bölgesinde çok sayıda Türk nüfusu bulunmaktadır. Bahsi geçen bu sebeplerden ötürü Türkiye sınırında büyük sorunlar yaşamaktadır.

Türkiye, temelde Suriye sınırının yapay olmasından kaynaklanan çeşitli güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadır. *Madde 1.5.*'te izah ettiğimiz gibi, devletler sınırlarında terör, istenmeyen göç ve yasadışı kontrol edilemeyen suçlar olmak üzere üç önemli tehditle karşı karşıya kalabilirler. Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye'nin bahsi geçen bu üç kategoride Suriye sınırında karşılaştığı tehditlerden ve bu tehditleri bertaraf edebilmek için uyguladığı politikalarından bahsedeceğiz.

3.4.1. Terör Tehdidi ve Türkiye'nin Terör Karşıtı Faaliyetleri

Çalışmanın önceki bölümlerinde izah ettiğimiz üzere terör bir devletin sınırında karşılaşması muhtemel üç tehditten bir tanesidir. Türkiye Cumhuriyeti devleti sınır politikalarının büyük bir payını terörle mücadeleye ayırmak durumunda kalmıştır, çünkü sınırında ve sınırının hemen ötesinde, PKK ve DAESH olmak üzere iki terör örgütü faaliyet göstermektedir.

PKK terörü Türkiye'nin sınır politikalarının belki de en önemli açmazı olmuştur. Türkiye'nin PKK'ya karşı terör hamlelerini tartışmadan önce genel hatlarıyla PKK'nın profilini incelemek konuyu sağlam bir arka plan üzerine oturtabilmek açısından büyük önem arz eder.

Türkler ve Kürtler arasında Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar küçük asayiş olayları dışında kayda değer büyük anlaşmazlıklar yaşanmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, kazandıkları hakları kaybetmekten endişe duyan Kürt aşiret reisleri isyan başlatır. Siyasi ve dış güç odaklı olarak yapılan müdahalelerle zaman zaman alevlenerek süregelen bu isyanlar, Cumhuriyet döneminde PKK sürecinin ortaya çıkmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır (Karabulut & Eryılmaz, 2016).

“Türkiye’nin Irak ve Suriye sınırları ana petrol rezervuarlarının coğrafi dağılımına göre çizilmiş olduğundan, yeni sınırlar etnik, sosyal iktisadi ve siyasi sorunlar doğurmuştur. Bu sorunlar, Türkiye’nin içinde bulunduğu olumsuz şartlar nedeniyle çözümlenememiş ve derinleşmiştir. Bilhassa 1983 yılında başlayan bir Kürt isyanı, ülke dışından desteklendiği için öncekilerine göre çok daha organize şekilde sürmekte ve Türkiye’nin insan varlığını ve ekonomik gücünü hırpalamaktadır” (Arınç, 2010).

Türkiye devleti, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Cumhuriyeti ilan etmesiyle bir devlet olarak yeniden doğmuş, bu süreçte de doğal olarak sınır çizgileri ve rejiminde değişiklikler yaşamıştır.

Nasıl ki her değişim yeni sorunlara gebeysen, Türkiye’nin de yaşadığı bu dönüşüm, birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. "Bunlardan en önemli olanları Orta Doğu coğrafyasının etnik gruplarından biri olan Kürtlerin; yeni oluşan Türkiye, Irak ve Suriye ile İran’da yani dört ayrı ülke sınırları içinde kalmış oluşlarının doğurduğu etnik parçalanmaydı” (Kartal, 2014).

Türkiye’nin yukarıda belirttiğimiz gibi komşu ülkeleri içerisinde de görülen Kürt nüfusunun varlığı, bazı komşu ülkelerde Kürt nüfusunun ayrılıkçı girişimlerde bulunarak çeşitli haklar kazanması, PKK’nın hem bu devletlerden hem de bu ülkelerdeki nüfustan destek almasına yol açmıştır. Bu sebeple mesele karmakarışık bir duruma gelerek uluslararası bir boyut kazanmıştır.

PKK terör örgütünün Suriye sınırında Türkiye’nin milli güvenliğine tehdit olmasının sebeplerine gelmeden evvel bir zemin oluşturması açısından kaba hatlarıyla örgütün profilini çizmemiz faydalı olacaktır.

1970’lerde PKK terör örgütü liderinin de aralarında bulunduğu bir grup öğrenci bir araya gelerek, Türkiye’nin güneydoğusunda Marksist-Leninist bir grup kurma kararı almışlardı. Bu grubun ideolojisi, sınırları Türkiye’nin güneydoğusunu, Irak, Suriye ve İran’ın bir kısmını kaplayan “sosyalist bir Kürdistan” kurmak üzerine bina edilmişti. Bahsi geçen grup, mücadele ve stratejisini ise, *“Baskı ve sömürüye karşı görevlerimizi yerine getirmek, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde bir politik örgüt, bu politik örgütün önderliğinde bir Ulusal*

Kurtuluş Cephesi ve bu cepheye bağlı savaşın güçlü bir halk ordusunun örgütlenmesiyle mümkündür” şeklinde deklare etmişlerdi (Özcan, 1999).

Bu dönemde Türkiye, Soğuk Savaş'ın getirdiği siyasi bunalım ve aynı zamanda ülke içinde yaşanan sağ-sol çatışmasını dindirmeye çalışmakla meşguldü. Bu çatışmalar Türkiye’de 1980 askeri darbesinin zeminini hazırlamıştı.

1979’da Öcalan Suriye’ye, sonrasında da Lübnan’a gitmişti. PKK örgütünün ilk karargâhı da Lübnan’da, Suriye yönetiminin desteğiyle Beka vadisinde kurulmuştu. 1984’te PKK, Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı silahlı gerilla saldırılarına Eruh ve Şemdinli’de gerçekleştirdiği baskınlarla başlamıştı. PKK, köyleri yakarak, çocukları kaçırmak ve intihar bombaları gerçekleştirerek hem devlet yetkililerini hem de sivil halkı hedef alıyordu. Bu saldırılara cevaben Türkiye’nin askeri müdahalelerde bulunmak zorunda kalması ülkede ve sınırda bir çatışma döneminin başlamasına neden olmuştu.

“Silahlı çatışma döneminin bazı bölümlerinde, PKK kesin yenilgiye uğratılmış ve minimize edilmiştir. Ancak 1987 yılında, OHAL uygulamasına geçilmesiyle birlikte, doğu bölgelerimizde sivil vatandaşları çatışmalarda potansiyel taraf olarak görme anlayışı nedeniyle Halk-Devlet ilişkilerini, onarılması kolay olmayacak şekilde zedeleyen, sert tedbirlere başvuruldu” (Kartal, 2014). Bu zaten PKK’nın da istediği bir durumdu.

1990’larda PKK’nın terör faaliyetleri Türkiye’nin sınırlarının da ötesine geçmişti. 1993’te Münih’te, 1994’te Bern’de, 1995’de Bonn’da 1996’da Dortmund’da gerçekleştirdikleri illegal gösteriler ve terör saldırıları, örgütün bölgesel bir terör unsurundan daha da fazlası olmaya başladığının bir kanıtıydı. 1999’da Öcalan Kenya’da yakalanmıştı ama bu örgüt yandaşlarının aktivitelerinde bir azalmaya sebebiyet vermemişti.

PKK, “Kürdistan” kurmayı hayal ettiği dört farklı ülkede farklı isimlere sahiptir. Türkiye’de PKK, Irak’ta PÇDK, Suriye’de PYD ve İran’da PJAK isimleriyle anılmaktadır.

2013’te Türkiye, daha önce tarihinde hiç olmayan bir hamle ile ülkede bir barış süreci başlatmıştı. Bu barış süreci kapsamında iki taraf müzakerelere başlamış, ülkede çatışmazlık sürecine girilmişti. Bunlara ek olarak Kürtçe konuşma yasağının kaldırılması, Doğu ve Güneydoğu’da uzun süre uygulanan OHAL yönetimine son verilmesi, TRT’de Kürtçe yayın

yapan bir kanalın devreye alınması gibi demokratik açılımlar gerçekleştirilmişti. Bahsi geçen bu gelişmeler, Türkiye'nin aktif ve uzlaşmacı iç siyasetinin en önemli örneklerinden biri olmuştur.

Bahse konu olan bu süreçte şiddet azalmış, PKK'nın öldürdüğü insan sayısında bariz bir azalma gözlemlenmiştir. Fakat çatışmasızlık süreci 2015'de PKK tarafından tek taraflı olarak sonlandırıldıktan sonra bu sayı yeniden artış göstermiştir.

2011'de Suriye'de başlayan ayaklanmalarla beraber PKK'nın Suriye uzantısı PYD, Suriye'nin kuzeyinde oluşan güç boşluğundan faydalanmıştı. PYD'nin askeri kolu olan YPG bahsi geçen bölgede aktivitelerini artırmıştı. Çok geçmeden diğer bir terör örgütü olan DAEŞ'e karşı da Suriye'de savaş vermeye başlanacaktı. Ve bu savaşta DAEŞ'e karşı ABD, PYD/YPG ile askeri ortaklık kurmuştu. Suriye Demokratik Güçleri (SDG) olarak adlandırılan bu ortaklık kapsamında PYD/YPG gerek eğitimle gerek askeri mühimmatla donatılmıştı.

SDG yani PYD/YPG, Suriye'nin kuzeyinin bir kısmını DAEŞ'den temizlemişti fakat boşalan toprakların kontrolünü ele geçirmişti. Ele geçirdiği bu toprakların Türkiye'nin güney sınırında yer alması sebebiyle Türkiye'nin güvenliğini tehdit ediyordu.

PKK'nın Türkiye-Suriye sınırında tehlike arz etmesinin dört temel sebebi vardır. Bunlardan ilki ve elbette en önemlisi terör örgütü olması sebebiyle bir devletin, (Türkiye'nin) sahip olduğu en önemli unsur olan insanın hayatını tehdit etmesidir. PKK'nın silahlı eylem yaptığı 1983 yılından 2010 yılı temmuz ayı sonuna kadar: Türkiye'de 6.654 güvenlik görevlisi (asker, polis ve geçici köy korucusu) hayatını kaybetmiştir. Buna karşılık 29.654 terörist ölü, 4.937 terörist de çatışmalarda yaralı ele geçirilmiştir. Çatışmalardaki sivil kayıplar ise 5.520'yi bulmuştur. Yani bahsi geçen zaman aralığında Türkiye'nin kaybettiği toplam insan sayısı 40 binden fazladır (Arınç, 2010).

Çatışmazlık sürecinin bitiminden 5 Nisan 2019 tarihine kadar ise en az 4.330 kişi PKK saldırılarında ve PKK ile güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalarda hayatlarını kaybetmiştir ("Grafik ve Haritalarla Türkiye'deki PKK Çatışması," 2019, *International Crisis Group*).

Sınırdaki PKK'nın varlığının aynı zamanda Türkiye için sosyal, ekonomik, siyasi ve psikolojik anlamda da yıkıcı etkisi vardır. Terör eylemlerinin; iç yatırımlar, turizm, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, tüketici davranışları, tasarruflar, dış ticaret oluşumları, menkul kıymet piyasaları, tarım ve hayvancılık yatırımları ile savunma harcamaları basta olmak üzere bir çok alanda olumsuz etkileri vardır ("Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Zeytin Dalı Harekatı," 2018).

IMF'nin "Finans ve Kalkınma" isimli dergisinde 2015'te yayımlanan "Terörün Bedeli" başlıklı rapor, Türkiye'nin her yıl alabileceği uluslararası yatırımın dörtte üçünden terör nedeniyle mahrum kaldığını göstermektedir. Bu rapora göre, Türkiye'ye gelebilecek 378 milyar dolarlık yabancı yatırım, terör yüzünden adres değiştirmiştir. ("Terörün maliyeti 378 milyar dolar," 2015, *Sabah Gazetesi*).

Üçüncü olarak, terör örgütleri finanslarını çoğunlukla illegal yollardan sağlarlar ve devletin egemenliğini tehdit eden; silah tacirleri, insan kaçakçıları gibi diğer yasa dışı grupları beslerler. PKK'nın finans kaynaklarının en büyük kısmını, uyuşturucu, kaçakçılık, haraç toplama ve kara para oluşturmaktadır. Türkiye'nin çeşitli kurumları içine sızmış yapılarla, sıkı bir çıkar ilişkisi içinde olan PKK, Türkiye'nin sınırlarından soktuğu uyuşturucuyu, aldığı destekle, kolayca Avrupa ülkelerine aktarabilmektedir. Nitekim Fransız yetkililerin açıkladığı veriler, Paris banliyösünde satılan uyuşturucunun yüzde 85'inin PKK tarafından temin edildiğini gözler önüne serer. Bunlara ilaveten, Avrupa ülkelerinden toplanan bağışlar, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmek isteyen mültecilerden alınan paralar da PKK terör örgütünün diğer finans kaynaklarıdır. Dolayısıyla silah tacirlerinin ve diğer yasa dışı ticaret faaliyetlerini sürdürenlerin, PKK'nın silah bırakmasını veya terörün bitmesini önleyecek her türlü çaba içinde olduklarını ve bundan sonra da olacaklarını belirtmek gerekir.

Son olarak PKK'nın merkezi güç aktörleri tarafından Türkiye'ye karşı kullanılması, Türkiye'nin milli egemenliğini ve uluslararası prestijini tehdit eden bir durumdur. Özellikle "Kürt özgürlük hareketi" olarak görüldüğü Avrupa'da PKK önemli bir destek bulmaktadır. Avrupa devletlerinin PKK'ya askeri malzeme satışı yaptığı ve örgüt elemanlarını barındırdığı bilinmektedir. Bu desteğin: Avrupa devletlerinde bilhassa Fransa'da yoğunlaşan Ermeni nüfusun teşviki, rakip olarak algılanan Türkiye'nin meşgul edilmesi, zayıflatılması, Kürtlerin ucuz işgücü olarak görülmesi ve menfaat temini gibi gerekçelerle verildiği görülmektedir.

PKK sadece Avrupa'dan değil ABD'den de destek görür. "PKK terör örgütünün, bir taşeron yapı olarak tutulduğunun pek çok kanıtı ortaya çıkmaktadır. ABD'li görevlilerin pek çok kez PKK'nın lojistik merkezi olan Kandil Dağı'nda fotoğraflanmaları izaha muhtaç bir durumdur" (Kartal, 2014).

2014 yılında Suriye'nin kuzeyinde kurulan DAİŞ (İŞİD) terör örgütü, son yıllarda Türkiye'nin milli egemenliğini tehdit eden önemli bir unsur olmuştur. Özünü El Kaide'nin oluşturduğu DAEŞ 2011 yılında yavaş yavaş yeniden faaliyetlerini artırmaya başlamıştı. Bahse söz konusu olan bu grup, 2013 yılında ismini Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) olarak duyurdu ve Haziran 2014'de Musul ve Tikrit'te düzenlediği saldırılarla yeniden dünya gündemine girmeyi başardı. 29 Haziran 2014'te, "sınırları Suriye'nin Halep şehrinden Irak'ın Diyala şehrine kadar olan bir halifelik" kurduğunu deklare etti.

"Irak'ta tasfiye, direniş, ideolojik kopuş ve dönüşüm gibi süreçlerin ortaya çıkardığı DAİŞ (DAEŞ), Arap Baharı'nın Ortadoğu'da devlet otoritelerini sarsmasıyla oluşan güç boşluklarında, düzensiz savaş, stratejilerini kullanarak Irak ve Suriye'de geniş topraklar üzerinde hakimiyet kurmuştur. DAEŞ'in söz konusu yükseliş örgütün ortaya çıkıp alan kontrolü sağlayarak yayılmayı başardığı ülkelerde devletlerin parçalanmasını tetikleyerek hızlandırmış, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yüksek derecede risk ve tehditlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur" (Yeşiltaş, Özdemir, Öncel, Düz, & Öztürk, 2016).

DAEŞ, Suriye rejiminin Suriye'nin kuzeyinden yavaş yavaş çekilmesiyle bıraktığı güç boşluğundan faydalanmış ve Irak'ta başlattığı terör faaliyetlerini daha geniş bir alana yaymaya başlamıştı. Bu sayede çok zaman geçmeden bütün dünya ülkelerini birinci dereceden ilgilendiren bir terör tehlikesi olacaktı.

DAEŞ'i PKK'dan ayıran en önemli özellik, etnik kodlar üzerine kurulmamış olmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında DAEŞ üyelerinin pek çoğunun Fransa, İngiltere ve Almanya gibi Avrupalı devletlerden ve bazı Asya ülkelerinden geldiğini anlamlandırmak fazla zor olmayacaktır. İçerisinde barındırdığı bu çok milletli yapıya ilave olarak, sahip olduğu devlet benzeri kurumsal yapısı ve topluma nüfuz eden korku ve şiddet siyaseti bu terör örgütüne terörünü küresel düzleme taşıyabilme fırsatı veriyordu.

Uluslararası teröre milat olarak 11 Eylül saldırıları gösterilir. Zira bu tarihte bir terör örgütü ilk defa sınırlarının çok dışında bir yerde saldırı düzenlemiştir. Bu bilginin ışığında baktığımızda uluslararası terörizmi; sınırları aşan, elemanları çok uluslu olan ve sebep olduğu sonuçların birçok ülkeye etki ettiği terör faaliyetleri olarak tanımlayabiliriz.

DAEŞ, Suriye ve Irak haricinde birçok ülkede terör saldırıları düzenliyordu. Kasım 2015'te Paris'te koordineli gerçekleştirdiği saldırılarda 130 insan ölmüş, 300'den fazla insan yaralanmıştı. 2015'te Ankara'da düzenlediği intihar saldırısı 100'den fazla insanın canına mal olmuştur. 2016 yılında ise DAEŞ üyesi bir intihar bombacısı, İstanbul'un Sultanahmet meydanında çoğunluğu Alman olan 10 kişinin ölümüne sebebiyet vermişti. Bu saldırıların benzerleri, Endonezya'nın Jakarta'sından Amerika'nın Orlando eyaletine kadar pek çok farklı yerde gerçekleşmişti.

7 Ağustos 2014'te, dönemin ABD Başkanı Barack Obama ülkesinin DAEŞ'e karşı hava saldırılarına başladığını açıkladı. Hava saldırılarının başlamasından yalnızca on iki gün sonra DAEŞ, Amerikan Gazeteci James Foley'i idam etti, ("Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State," 2019) ve idam görüntülerinin video kaydını medyada duyurdu. Foley'inki gibi daha birçok gazeteci ve yardım görevlisinin de idam videolarını yayınlamış, uluslararası arenada daha da çok dikkat çekmiştir.

"Bu risk ve tehditlerin en yakından etkilediği ülkelerden biri, hem örgütün temel yaşam ve faaliyet alanına olan yakınlığı hem de coğrafi konumu itibarıyla hedef ülkelerden biri olması sebebiyle Türkiye'dir" (Yeşiltaş et al., 2016). DAEŞ'in Türkiye-Suriye sınırında tehlike arz etmesinin dört temel sebebi vardır. Birincisi ve en önemlisi Türkiye'nin tezimizin ele aldığı 2017 yılına kadar sürekli bahsi geçen terör örgütünün saldırılarına maruz kalmış olmasıdır.

Türkiye, yukarıda bahsettiğimiz Sultanahmet terör saldırısı haricinde sınırında da saldırılarla sarsılmıştır. DAEŞ'in Suriye'de kontrol ettiği bölgenin, Türkiye'nin Kilis ile Karkamış arasında uzanan yaklaşık 90 km'lik Suriye sınırına paralel konuşlanmış olması, terör örgütünün Türkiye sınırında füze saldırıları yapmasına coğrafi olanak sağlamıştır. Bu tür saldırılarla DAEŞ çoğunlukla Türkiye'nin güvenlik güçlerini ve sınır karakollarını hedeflese de zaman zaman sivil kayıplara da sebep olmuştur.

DAEŞ'in Türkiye'ye yönelik oluşturduğu tehdit yalnızca saldırı hedefinde olmasıyla kalmaz. Örgütün sahip olduğu çok etnikli yapısı ve bunun gereği olarak uyguladığı yabancı savaşçı transferi Türkiye için önemli bir tehdittir. Bu örgütün yabancı savaşçıların yüzde 60 ila 70'i Orta Doğu ülkelerinden gelirken, yüzde 20 ila 25'i ise Batı ülkelerinden gelmektedir (Yeşiltaş, 2015b).

Suriye ve Avrupa arasında transit ülke olan Türkiye, bu yabancı savaşçıların terör örgütüne giden yollarının tam üstünde bulunmaktadır. Türkiye'nin sınır kontrolünde yaşanan herhangi bir önlem eksikliği, terör örgütünü insan gücü bakımından zenginleştirecektir. Bunun da ötesinde söz konusu savaşçıların Türkiye'yi geldikleri ülkelere dönmek için veya kalmak için hedef ülkelerden biri olarak görmeleri, güvenlik risklerini artırmaktadır.

Üçüncü ve son olarak DAEŞ Türkiye'nin Suriye sınırında tehdittir çünkü bu terör örgütünün varlığı PKK terör örgütünü de beslemektedir. DAEŞ'le savaşta PYD/YPG'yi bir ortak olarak gören ABD, PKK terör örgütünü varlığını meşrulaştırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye PKK'nın bu meşruiyeti kazanamaması için de DAEŞ'le mücadele etmek durumundadır.

PKK'ya karşı mücadelesinde barış süreci denemesinin olumsuz sonuçlanması sonrasında Türkiye, ülke içinde askeri operasyonlarını güçlendirmiştir. Sınır içinde yürüttüğü askeri operasyonlarına ek olarak sınır ötesi misyonlar da gerçekleştirmiştir. Bu misyonlara örnek olarak Ağustos 2016'da başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonu ve 2017 sonrası başlaması sebebiyle çalışmamızın kapsamı dışında kalan Zeytin Dalı Harekâtı gösterilebilir. Bahsi geçen her iki operasyon da teröre karşı Türkiye sınırını korumak maksatlı düzenlenmiş sınır ötesi operasyonlardır. Fırat Kalkanı ile Türkiye, Suriyeli muhaliflerle beraber ülkenin sınırlarına ve milli güvenliğine tehdit olarak gördüğü DAEŞ ve PYD/YPG gibi unsurlara karşı Suriye toprakları içinde bir savunma hattı oluşturmuştur. Bu savunma hattı aynı zamanda PYD'nin oluşturmaya çalıştığı terör koridorunu da engellemesi açısından öncelikli olan operasyon olmuştur.

Fırat Kalkanı Operasyonu'ndan nerdeyse bir buçuk sene sonra ilan edilen Zeytin Dalı Harekâtı ile Türkiye, Afrin ve çevresindeki terör elementlerini temizlemeye başlamıştır. Bu hamle ABD ve diğer bazı ülkeler tarafından eleştirilmiş, Türkiye DAEŞ ile mücadeleyi riske

atmakla suçlanmıştır (Holmes, 2018). Oysa Türkiye bu harekâtla hem kendi milli güvenliğini korumak hem de bölgenin asıl sahibi olan Suriye halkı için güvenli bir ortam yaratmak niyetindedir (Çavuşoğlu, 2018a). Bahsi geçen Zeytin Dalı Harekâtı henüz hala devam etmektedir. Zira bu harekât, Fırat Kalkanı Operasyonu'na nazaran daha uzun vadeli bir askeri harekâttir.

Bu iki operasyonun sonrasında Menbiç'te de bir operasyon olacağını ifade eden Türk yetkilileri, zaman içerisinde diğer iki PYD/YPG/PKK terör kantonlarının da (Kobani ve Cezire) askeri operasyonlarının hedefinde olacağını sinyallerini vermiştir ("Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Zeytin Dalı Harekâtı," 2018). Bu vesileyle Türkiye, PYD/YPG/PKK'nın sınırlarının Akdeniz'e kadar uzanmasının hayalini kurduğu koridorun önünü tamamen kapatmayı amaçlamıştır.

DAEŞ ve PKK'ya karşı mücadelesinde Türkiye içerisinde dış politikasını ve iç politikasını senkronize ettiği çok yönlü bir tutum sergilemiştir. Öncelikle yabancı savaşçıların Türkiye üzerinden Suriye geçişlerini önlemek adına sınır kapılarındaki kontrol mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Suriye ile olan sınırına kontrolsüz geçişleri ve kaçakçılığı engelleyecek modüler duvar inşa etmiştir. Türkiye bu duvarı inşa etmek zorundaydı zira 877 kilometrelik bu sınırdaki sınır güvenliği sorumluluğunu karşılıklı bir şekilde paylaşabileceği, ÖSO ve diğer muhalif gruplar haricinde meşru gördüğü devlet veya organizasyon gibi bir aktör veya yönetim bulunmamaktaydı (Yeşiltaş et al., 2016).

Türkiye, duvar inşasına ek olarak ülke içerisinde bu yabancıların Suriye'ye geçme veya Suriye'den dönen savaşçıların Avrupa'ya geçişi noktasında titizlikle önlemler almıştır. Bu önlemlerini, Türkiye içinde DAEŞ'e yardım ve yataklık yapan ya da yapma potansiyeli olan hücre yapılanmalarına yönelik operasyonlar gerçekleştirerek, milli güvenliği sağlamlaştırmıştır.

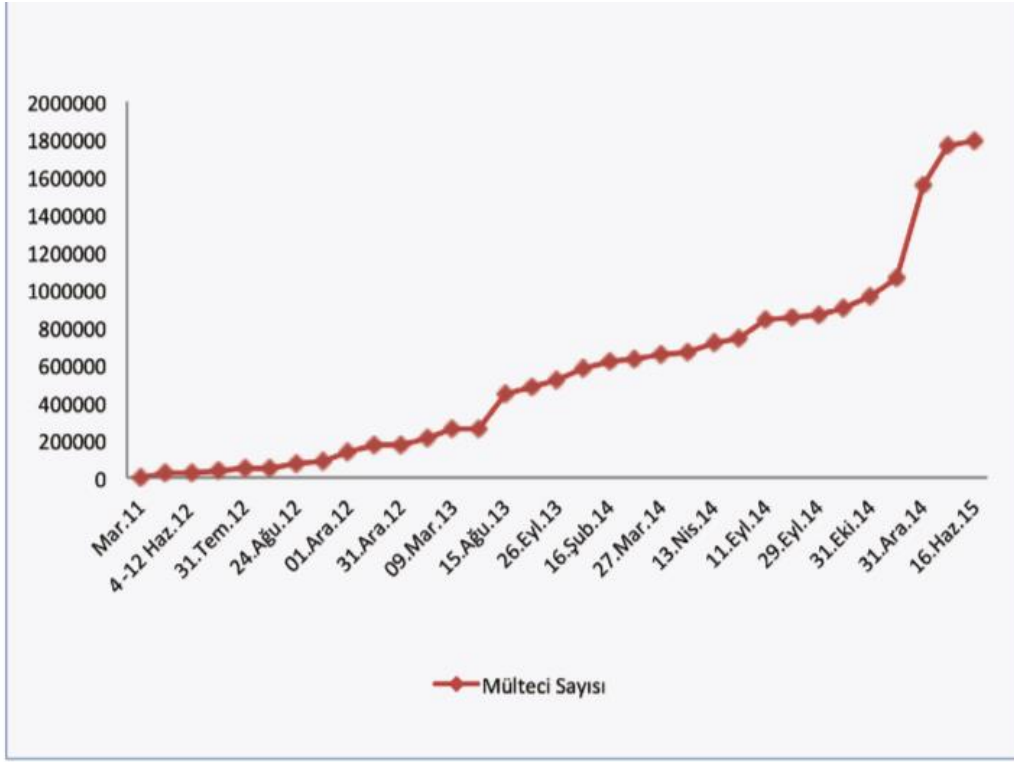
Türkiye Cumhuriyeti devleti, PKK ve DAEŞ terör unsurlarıyla verdiği mücadelede aynı zamanda global ölçekte de girişimlerde bulunmuştur. Özellikle DAEŞ'le mücadele konusunda ulusal toplumun dikkatini çekmeye çalışan Türkiye, DAEŞ karşıtı koalisyonla askeri ve siyasi destek vermiş, terörizmin finansal kaynaklarının engellenmesi için devletleri uluslararası iş birliğine davet etmiştir.

Türkiye sınırını korumak için zaman zaman askeri ve fiziksel önlemlere başvurmak zorunda kaldıysa da uzlaşmacı tutumunu diplomatik hamlelerle devam ettirmeye çalışmıştır. Suriye’de iç savaş başladığından beri düzenlenen bütün uluslararası barış süreci görüşmelerinde taraflardan biri olan Türkiye, Ocak 2017’de başlayan ve bugün Suriye’de savaşın durulmasına ve sona yaklaşılmasına büyük katkısı olan Astana Barış Görüşmelerinin kurucularından olmuştur.

3.4.2. İstenmeyen Göç, Mülteci Akımı ve Kaçakçılık

Uluslararası hukuk her devlete, ülkesine giriş yapacak kişilere karar verme hakkı verir. Fakat bu hak, söz konusu yabancı savaş mağduru olması durumunda etkinleştirilemez. Almanya, Avusturya, Belçika ve İngiltere gibi ekonomik ve sosyal anlamda güçlü Avrupa ülkeleri savaş, zulüm ya da fakirlik sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda bırakılan göçmenlerin hayallerini süsleyen ülkeler olmuştur ve bu nedenle çok göç alırlar. AB bu durumla mücadele edebilmek adına, düzensiz yollardan üye ülkelere giriş yapmaya veya düzenli giriş yaptıktan sonra kendilerine tanınan kalma süresini aşarak düzensiz göçmen statüsüne düşebileceği düşünülen göçmenlere karşı çok katmanlı bir sınır yapısı oluşturmuştur (Genç, 2014). Bütün bunlara karşılık şunu da eklemekte fayda vardır ki o da Suriye’nin savaştan önce de sonra da çok göç veren bir ülke olmuş olmasıdır.

Suriye’de iç savaşın başlamasıyla beraber zulme uğrayan Suriye halkı, evlerini ve ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte, Suriye’nin hemen sınırında olan Türkiye, Avrupa ile de sınırı olması sebebiyle Suriyelilerin ulaşmayı hedefledikleri ilk ülke olmuştur. Uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan SNHR’nin 2016’da yayınladığı rapora göre, 2011 yılından 2016 yılına kadarki süreçte mülteci konumuna düşen sadece kayıtlı Suriye vatandaşının sayısı 5 milyon 853 bine ulaşmıştı. Bu sayının en az 1 milyon 900 bini Türkiye’de bulunuyordu (“Suriye’nin göç bilançosu: 13 milyon mülteci ve sığınmacı,” 2016, *Anadolu Ajansı*).

Şekil 5: Suriye'den Türkiye'ye gelen mülteci sayısı (SETA)

Krizin derinleşmesiyle artan mülteci akını karşısında izlediği 'açık kapı' politikası Türkiye'nin Suriye sınır bölgelerinde kitlesel insan hareketliliğinin doğmasına yol açmıştı ve bu durum giderek milli güvenliği tehdit eden bir sorun haline dönüşüyordu. Hem içerde artan nüfus hem de bu mültecilerin Avrupa'ya geçerken insan kaçakçıları gibi suç örgütleriyle iş birliği yapıyor olması Türkiye'de asayışı tehlikeye sokuyordu. Bunun haricinde, Avrupa'ya geçerken mültecilerin yaşadıkları dramlardan Türkiye de kendini sorumlu hissediyordu.

Aralık 2013'te vize serbestisi diyaloguna paralel olarak Türkiye ve AB Geri Kabul Anlaşması imzalamışlardı. Bu anlaşmanın temel hedefi mütekabiliyet çerçevesinde, her bir tarafın diğer tarafın topraklarına giriş, topraklarında bulunma ya da ikamet etme koşullarını yerine getirmeyen kişilerin hızlı ve sistemli bir şekilde geri kabulüne ilişkin usulleri belirlemekteydi. Bu anlaşma kapsamında Türkiye, Ege kıyılarından Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenleri arama ve kurtarma operasyonları yaparak kurtarmaya başlamıştı. Türkiye'nin bu çabaları sayesinde hem Akdeniz'de can kaybı hem de Avrupa'ya geçen mültecilerin sayısı azalmıştır.

Türkiye aynı zamanda yabancı terör savaşçılarının geçişlerine yönelik önlemlerini sıkılaştırmıştı. Fakat her ne kadar “Krizin farklı dönemlerinde Türkiye, ani şekilde ortaya çıkan mülteci sayısı ile kontrolü zorlaştıran bir sınır güvenliği problemini entegre bir kurumsal strateji ile çözmeye çalışsa da mülteci sayısının çokluğundan ve uluslararası toplumun kısıtlı desteğinden dolayı, örneğin AB geri kabul anlaşması kapsamında söz verdiği maddi yardımın yalnızca bir kısmını vermiştir, söz konusu sorunla baş etmekte oldukça zorlandı” (Yeşiltaş, 2015b).

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE-IRAK SINIR GÜVENLİĞİ

4.1. 2000'ler Öncesi Türkiye – Irak İkili İlişkiler

“Irak, Arap yarımadasının kuzeydoğusunda, aşağı Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı arazileri kapsar. Kuzeyden Türkiye, doğudan İran, güneydoğudan Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyden Suudi Arabistan ve batıdan Ürdün ve Suriye ile sınırlıdır” (Özey, 2010b). Türkiye'nin Hakkâri yöresindeki dağlık bir kesimden geçerek Habur Çayı'nın Dicle Irmağı'na katıldığı noktada sona eren Türkiye-Irak sınırının uzunluğu 384 km'dir.

Türkiye, Kurtuluş Savaşı sırasındaki yalnızcılık politikasını terk edene ve Irak da 1932'de bağımsızlığını kazanana kadar bahsi geçen bu iki komşu ülke arasında kayda değer bir ikili ilişkiden söz etmek mümkün değildir (Dedeoğlu, 2011). İki ülke arasındaki sınır tespitinde dahi İngilizlerle görüşülmüş, 1926 yılında Milliyetler Cemiyeti'nde tartışılan Musul sorununun Türkiye aleyhinde sonuçlanması da iki ülkenin ilişkilerinde soğuk bir temel yaratmıştır.

1937 yılında Türkiye, İran, Afganistan ve Irak arasında imzalanan Sadabat Paktı, Türkiye'nin Irak ile ilk doğrudan ilişkisi olarak nitelendirilir. Bu pakt her iki devlet için büyük bir öneme sahiptir, zira bu anlaşma vesilesiyle taraflar, bölgede barışı sağlayabilmek adına birbirlerine karşı saldırıdan kaçınacaklarına dair söz vermişlerdir.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de bahsettiğimiz gibi, 1990'lı yılların sonlarına dek Türkiye, dış politikasında genellikle Batı yanlısı bir tutum izlemiş, çıkarlarını Batı'nın çıkarlarına göre belirlemiştir. Türkiye'nin, Irak'ın da içinde bulunduğu Orta Doğu'ya yönelik politikaları da bunun doğal bir parçası olarak şekillenmiştir.

Soğuk Savaş döneminde, Sovyetlerin yayılcı politikalarına karşın askeri ittifaklar arayan Türkiye, Irak'la ilişkilerine dış politikasında büyük pay ayırmıştır. Bu dönemde İngiltere'nin etkisinde olan Irak'la ilişkilerini geliştirmek, Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarına karşı Türkiye'nin güvenliğini sağlama alan bir durumdu. Türkiye'nin bu tutumu iki ülkenin ilişkilerinin hızla güçlenmesine ve neticesinde Bağdat Paktı'nın imzalanmasına zemin hazırlamıştı.

1955’de, Bağdat’ta imzalanan Türkiye-İrak Karşılıklı İşbirliği Antlaşması, iki ülkenin girişimleri ve ABD ve İngiltere’nin desteğiyle kurulan, iki komşu ülkenin üyesi olduğu ikinci bölgesel birlik olmuştur. Amacı Orta Doğu’yu muhtemel saldırılardan korumak ve pakta üye olan ülkelerin ekonomik ve askeri gelişmelerini mümkün kılmak olan bu birlik; İngiltere, Pakistan ve İran’ın katılımıyla genişlemiştir.

Türkiye her ne kadar Irak dışında diğer Arap devletlerinin de pakta katılımını sağlamak için çaba harcamış olsa da bu çabaları olumlu sonuç vermemiştir. Zira Arap ülkelerinin pek çoğu bu paktı İngiltere ve ABD’nin Orta Doğu’daki çıkarlarını korumak misyonu üzerine kurulmuş bir proje olarak görmüştür (Yeşilbursa, 2011).

Bu süreçte Irak’ta Filistin sorunu temelinde hızla artan Batı karşıtlığı, Türkiye-İrak ilişkilerine de yansımış, Bağdat Paktı uzun ömürlü olamamıştır. 1958’de Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleşen darbe sonrasında, Irak’ta politik ortam değişmiştir. Yeni rejimle birlikte Irak da, Mısır ve Suriye gibi, Sovyetler Birliği’ni İsrail’i destekleyen Batı ülkelerine karşı bir denge unsuru olarak görmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ışığında da pakttan çekilme kararı almıştır.

İrak’taki darbeden yalnızca iki sene sonra, 1960’da Türkiye de bir darbeye sarsılmıştı. Bu darbelerle birlikte değişen siyasi ortamlar iki devletin de bir süre dış politikada pasif kalmalarına sebebiyet vermişti.

Her ne kadar 1965’te iki komşu ülke, imzaladıkları Türkiye-İrak Ticaret Anlaşması ile ekonomik ve ticari ortaklıklarının temelini atmış olsalar da 1970li yıllarda ikili ilişkilerinin önüne su sorunu gibi yeni engeller çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Keban barajını inşa etmeye başlaması, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde inşa etmeyi planladığı barajlar, Suriye ile olduğu gibi Irak’la da ilişkilerde sorun haline gelmeye başlamıştır.

1980’li yılların başlarından itibaren Türkiye ile Irak arasında PKK terörüyle ilgili sorunlar da baş göstermeye başlamış, Bağdat’taki Baas rejimi PKK konusunu Türkiye ile ilişkilerinde bir koz olarak kullanma eğilimine girmiştir. Ancak 1980-1990 İran-İrak savaşı sırasında Irak’ın Türkiye sınırındaki kontrolü giderek zayıflamıştı. 1990’da başlayan Birinci Körfez Savaşı esnasında Türkiye, Irak’ın Kuveyt’i işgaline sert tepki vermiş ve ABD tarafından kurulan askeri koalisyon içinde yer almıştır.

Buna ek olarak, Körfez Savaşı sürecinde Kürtler, Saddam rejimine karşı ayaklanmıştı. BM Güvenlik Konseyi, Kürtleri Irak ordusunun gerçekleştirebileceği muhtemel katliamlardan koruyabilmek amacıyla 36. paralelin kuzeyinde bir “uçuşa yasak bölge” ilan etmişti ve bu bölgeyi Irak ordusuna kapatmıştı. Yaşanan bu gelişmelerle Saddam rejimi, nüfusu tamamen Kürt olan Dohuk, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerinin kontrolünü tamamen kaybetmişti. Bu üç kuzey Irak vilayetinde meydana gelen güç boşluğu Kürtlere bölgede Bağdat hükümetinden *de facto* bağımsız hareket etmelerini sağlayacak bir siyasal yapının hayata geçirilmesi için zemin oluşturmuştu.

1992 yılında bu üç vilayette bölgesel bir parlamento kurulmuş ve aynı sene ilk bölgesel seçimler gerçekleştirilmişti. Seçimler sonucunda bölgede, Mesud Barzani'nin kontrolünde Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Celal Talabani'nin kurduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'nin güç eşitliğine dayalı iki partili bir siyasal yapı belirmişti. Yaşanan politik karışıklıklardan memnun olmayan Bağdat hükümeti bölgeye ekonomik ambargo uygulamaya başlayınca bölgedeki gerginlik artmıştı. Bu gelişmeler neticesinde KDP ve KYB arasındaki gerilim ciddi bir kriz ortamı yaratmıştı (Tüysüzoğlu, 2015).

Bahsi geçen bütün bu bölgesel krizler Türkiye'nin Irak sınırında yaşanıyor, bu durum Türkiye devletini zaten hassaslaşan Irak politikasını revize etmek, Irak'ta Bağdat hükümeti ve *de facto* Kürt yönetimi olmak üzere iki farklı aktörle ilişkide olmak zorunda bırakıyordu.

Bu dönemde Türkiye, sınırında güvenliği sağlamak açısından sınır ötesinde stabilizasyonu elzem olduğu görüşündeydi. Bir yandan da artan enerji ihtiyacı onu, petrol bakımından zengin komşusu Irak'la ticari iş birliği yapmaya itiyordu. Bahsi geçen bu politik bunalım sürecinde Türkiye, hem Kuzey Irak'ta KDP ve KYP arasında, hem de bölgede Irak ve İran arasında arabulucuk girişimlerinde bulunmuştur.

1990'lı yıllarda Irak Türkiye için çok önemli bir ticaret partneriydi. Zaman zaman iki ülke arasında gerginlikler yaşansa da bu dönemde Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki petrol yataklarından başlayan Ceyhan boru hattından, Irak ise Türkiye'den gelen çeşitli ticari mal ve sermayeden etkin bir şekilde faydalanıyordu.

Buna ek olarak, Türkiye 1996 yılından itibaren Irak ile ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla ikili düzeyde çabalarını artırmıştı. Saddam Hüseyin'in kabul etmesiyle

birlikte, Irak'a yönelik yaptırımların yumuşatılmasını öngören "BM Petrol Karşılığı Gıda ve İlaç Programı (MOU)"nın yürürlüğe girmesiyle birlikte 1997 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 300 oranında artmıştı (İnançlı & Ak, 2005).

4.2. 2000'lerde Türkiye – Irak İkili İlişkiler

2000'den, 2002'ye kadar Türkiye'nin Irak politikasının iki temeli vardı. Bunlardan birincisi 1990'lı yıllar boyunca BM yaptırımları yüzünden sekteye uğramış olan ticareti canlandırmak için çabalamak, ikincisi ise Irak'ı olası bir ABD askeri müdahalesine karşı korumak için diplomatik girişimlerde bulunmak (Oran, 2017).

Bahsi geçen birinci temele binaen Türkiye, BM yaptırımlarına rağmen bir şekilde Irak'la ticari ilişkilerini iyi tutmayı başarmıştı. İkinci hususta ise çeşitli diplomatik hamlelerde bulunmuştu. Lakin 2003'de Irak'ta beklenen ABD işgali gerçekleşmiş, bu da Türkiye için büyük sorunlar ortaya çıkarmıştı.

ABD kuvvetleriyle birlikte Türk askerlerinin de bir kuzey cephesi açarak buradan Irak'a girmesini öngören 1 Mart Tezkeresi TBMM'de oylanmış ve reddedilmişti. '1 Mart Tezkeresi Krizi' olarak bilinen bu gelişmenin neticesinde Ankara ile Washington'un arası gerilmişti. Türkiye bir süre Irak ve özellikle Kuzey Irak'taki gelişmeleri etkileyememe durumuyla karşılaşmıştı.

Aynı zamanda bu işgal elbette Irak için de birçok değişikliği beraberinde getirmişti. Ülkede Saddam Hüseyin rejimi devrilmiş, iktidardaki Sünni ağırlık tüm gücünü kaybetmişti. Dikta rejimiyle meşruiyet sağlamaya çalışan Sünniler, ABD'nin iktidar oluşturma meşruiyetini sekteye uğratmak için direniş ve muhalefet saflarına geçmişlerdir. Yıllardır ezilen ve hor görülen Irak'ın diğer kesimleri ise yeni şanslar elde etmişlerdi (Köylü, 2017). Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin sınırını da tehdit ediyordu zira Türkiye, Irak toprak bütünlüğünün bozulmasından ve muhtemel Kürt ayrılıkçılığından endişe duymaktaydı.

Aslında Türkiye 2003 yılında henüz ABD Irak'ı işgaline başlamamışken bölgede çeşitli diplomatik atılımlarda bulunmuştu. Örneğin dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Abdullah Gül Ocak 2003'te Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün ve İran'a resmi ziyaretler

düzenlemiş, olası Irak işgali öncesinde bölgenin ortak kaygılarını ve beklentilerini değerlendirme fırsatı bulmuştur.

Türkiye aynı zamanda Irak'ın toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan 'Irak'a Komşu Ülkeler Forumu' nun kurulumunda da öncü olmuştur. Bu forum, işgalden sonra da bir süreliğine varlığını sürdürdüyse de Irak'ta yükselen Suudi Arabistan – İran çatışması ve dönemin Irak Başbakanı Maliki'nin mezhep esasına dayanan politikaları sebebiyle çok geçmeden etkisini yitirmiştir.

Türkiye Amerikan işgali bitince de Irak'ta çatışan farklı unsurları bir araya getirmek için yoğun çaba harcamış ve başarılı da olmuştur. Bağdat'taki federal yönetimle yoğun ekonomik ve siyasal ilişkileri vardır. Fakat Şii Başbakan Nuri el-Maliki, Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi hakkında Şiilere karşı bombalama eylemi düzenlemekten 19 Aralık 2011'de tutuklama kararı çıkarttıınca, Ankara Haşimi'ye sahip çıkmış, Türkiye'de oturma izni ve koruma sağlamıştır. 2012'de dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Bağdat hükümetini bilgilendirmeden Kerkük'e yaptığı sürpriz ziyaret de iki tarafın iyice gerilmesine sebebiyet vermiştir (Oran, 2017).

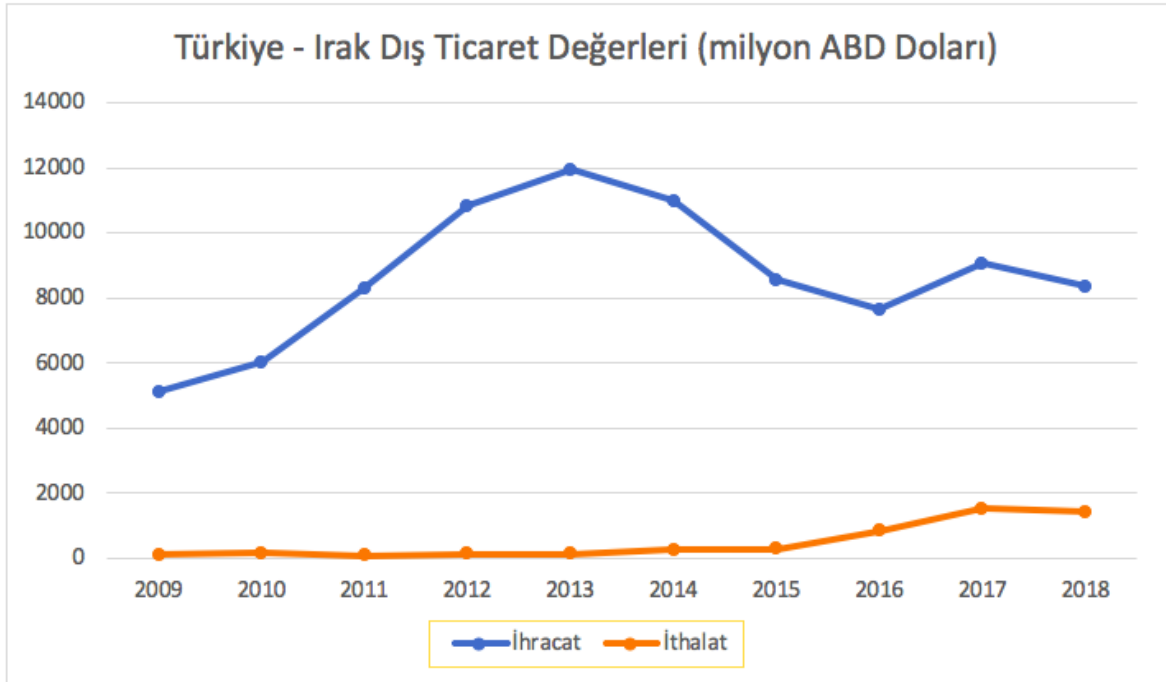
Iraklı Kürtlerin 2005 Anayasasıyla federal bir bölge haline gelmesi başlarda Türkiye'de tedirginliğe sebebiyet vermiştir. Ancak daha sonra Türkiye, ülke içinde yaşadığı PKK sorununu barış süreci çerçevesinde çözerken sınır ötesinde de IKBY ile de daha yakın iş birliği kurma politikasını tercih etmiştir. "Böylece Ankara bölgesel siyasette daha emin adımlarla ilerlemeye başlamış, iç barışın sağlanması ve demokratikleşme yolunda hızlı adımların atılması konusunda da önemli ilerlemeler kaydetmiştir" (Öğür, Baykal, & Balcı, 2014).

Öte yandan, IKBY ile tesis edilen yakın bağlar ve ekonomik iş birliği Türkiye'nin Irak'la ilişkilerinde Kürt bölgesinin ön plana çıkmasını ve ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye her ne kadar Bağdat merkezi hükümetiyle de ikili ilişkilerini geliştirmeye çalıştıysa da ilişkiler çoğunlukla durağan kalmıştır.

2013 yılında DAEŞ'in Irak'ta faal hale gelmesiyle beraber durumlar daha da karışmış, Türkiye sınırında yeni bir aktör doğmuştu. Bu aktör Irak'taki bazı bölgeleri ve doğal kaynakları denetimi altına almıştı. Bu süreçte Türkiye DAEŞ'le savaşmış, Bağdat hükümetine DAEŞ'le mücadelesi için gerektiği zamanlarda askeri destek vermiştir.

Ancak Aralık 2015’te patlak veren Başika kampı kriziyle iki ülkenin arası tekrar gerilmiştir. Bu kriz Irak’ın Musul kentine yaklaşık 25 kilometre mesafede olan Başika’da konuşlanmış ve amacı Peşmerge güçlerine askeri eğitim vermek olan Türk askeri üssünün varlığından kaynaklanmıştır. Bağdat hükümeti Türk askerinin Başika kampındaki varlığını “işgal” olarak nitelendirmiş ve geri çekilmesi konusunda çağrıda bulunmuştu. Bahsi geçen kriz 2016 yıllarının sonlarına kadar devam etmiş, ancak daha sonrasında diplomatik hamlelerle iki komşu ülke arasındaki tansiyon yeniden kontrol altına alınmıştır. Nitekim, 2017 yılıyla birlikte sorun tamamen çözülmüş, iki ülke arasında yeniden ortaklıklar başlamıştır.

“Son yıllara bakıldığında iki ülke arasında artan yoğunlukta bir ticari ilişkiden söz etmek mümkündür. Türkiye’nin 2005’te 2,75 milyar dolar olan ihracatı 2017 itibarıyla 9,1 milyar dolara yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde 66 milyon dolar olan ithalat ise 2017’ye gelindiğinde 1,5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır” (Muslu, 2019).

Şekil 6: Türkiye-Irak Dış Ticaret Değerleri (TÜİK)

4.3. Türkiye – Irak Sınırı Özellikleri, Yaşanan Güvenlik Tehditleri ve Türkiye'nin Sınır Politikaları

Türkiye Suriye sınırı özelliklerini izah ederken tanımladığımız Misak-ı Milli Türkiye-Irak sınırı için de oldukça önemli bir dayanak noktasıdır.

Türkiye Irak'la 400 kilometreye yakın uzun bir sınır paylaşmaktadır. Bu sınır, Lozan görüşmelerinde çetin tartışmalara sebep olmuş ve çözülememesi sonucunda da Birleşmiş Milletler gündemine alınmıştır. En nihayetinde 5 Haziran 1926 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında yapılan Ankara Antlaşması Türkiye-Irak sınırını belirlemiştir.

Türkiye'nin Suriye sınırı gibi, Irak sınırı da yapay bir sınırdır, zira bahsi geçen dönemde Türk bölgesi olan Musul-Kerkük-Erbil bölgesi İngiliz himayesindeki Irak'a bırakılmıştır. (Özey, 2017) Bu dönemde çıkan Şeyh Sait İsyanı ve Musul'un petrol bakımından zengin olması sebebiyle stratejik önemi bu bölgenin İngiltere'ye bırakılmasında önemli rol oynamıştır. (Turan, 2017)

Suriye'de olduğu gibi Irak'taki gelişmeler de Türkiye'yi doğrudan etkilemekte, Irak'taki istikrarsızlık ve iç savaş Türkiye için güvenlik riskleri doğurmaktadır.

Irak sınırında son dönemde gözlenen olgulardan başlıcası ulus-devlet teritoryası fikrinin PKK sorunu ve AB'nin göç ve sınır denetim politikalarına paralel olarak sınırın güvenlikleştirilmesi şeklinde vücut bulması olmuştur. PKK unsurlarını engellemek amacıyla yapılan barajlar veya AB destekli Entegre Sınır Yönetimi yöntemlerle sınıra bir tür duvar inşa edilmektedir.

Ancak Türkiye devletinin bu sınırdaki tek faaliyeti bariyerler inşa etmek değildir. Türkiye bu sınırda aynı zamanda entegrasyonu teşvik edecek, toplumlar arası ticari ve sosyolojik faydalar sağlayabilecek aktivitelerde de bulunmaktadır.

Sınırların devletlerin, dönemin jeopolitik dinamiklerini baz alarak uyguladığı politikalarla zaman zaman mutlak ve geçirmez zaman zaman ise gözenekli yapılara bürünebilirler.

“Türkiye-Irak sınırı, bir yandan ekonomik sebeplerle geçişleri teşvik eden politikalar dolayısıyla ‘açık kapı’ olarak, diğer yandan iç güvenlik (PKK) ve uluslararası kaygılar (AB’nin yasadışı göçle mücadele ve sınır politikaları) nedeniyle ‘duvarlar’ olarak tanımlanabilir” (Danış & Aksel, 2014).

Çalışmamızın önceki bölümlerinde tartıştığımız üzere devletler sınırlarında terör, istenmeyen göç ve yasadışı kontrol edilemeyen gibi önemli tehditle karşı karşıya kalabilirler. Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye’nin Irak sınırında karşılaştığı tehditleri ve bu tehditlere karşı geliştirdiği sınır politikalarından bahsedeceğiz.

4.3.1. Terör Tehdidi ve Türkiye’nin Terör Karşısı Faaliyetleri

PKK ve DAEŞ’in sınırdaki Türkiye için neden tehdit oluşturduklarını *Madde 3.3.1*’de izah etmiştik. Bu sebeple çalışmamızın bu bölümünde sadece Türkiye’nin Irak’ta bulunan PKK ve DAEŞ terör örgütlerine karşı uyguladığı sınır politikalarını tartışacağız.

PKK’nın Irak içindeki varlığı tarihte her zaman Türkiye-Irak ilişkilerinin en temel ve kritik konusu olmuştur. Uzun yıllar boyunca iki ülkenin yaşadığı pek çok gerilimin ana sebebi PKK terörünün Irak coğrafyasında serbest bir şekilde hareket edebilmesinden kaynaklanmıştır.

PKK’nın Irak topraklarından Türkiye’ye saldırılar düzenlemesi Ankara’nın Bağdat ile olan yerleşik sorunlarının başında gelmektedir. Bu saldırılara cevaben TSK’nın Irak topraklarında PKK’ya karadan ve havadan askeri operasyonlar yapması da zaman zaman gerilimlere neden olmuştur.

2004’te PKK yeniden terör eylemlerini artırmıştı, fakat Türkiye bu dönemde Irak’ın kuzeyine yönelik bir sınır ötesi operasyon düzenleme imkânına sahip değildi. Mart 2007’den itibaren TSK, hükümete Irak’a girmeye yönelik bir operasyon iznini TBMM’den çıkarması yönünde baskı yapsa da bu istek uzun bir süre gerçekleşmedi. Zira bu dönemde hükümet öncelikle Türkiye içerisindeki PKK unsurlarının temizlenmesi gerektiğine inanıyordu.

TSK’nın sınır ötesi operasyon ısrarı, askerinin hükümete e-muhtıra verdiği ve ülkede erken seçime gidildiği bir dönemde gerçekleşiyordu. “TSK’nın en önemli amaçlarından biri dış

politika ve terörle mücadelede inisiyatifi ele almak ve hükümeti pasif konuma itmektir” (Balci & Akdoğan, 2018).

2007 seçimlerinin sonucunda sınır ötesi operasyon baskıları artmıştı. Bunun üzerine dönemin Başbakanı Erdoğan öncelikle ABD'nin desteğini alabilmek adına Washington'a bir ziyaret düzenlemiş ve bu ziyaretten ABD'nin desteğini alarak dönmüştü. Aralık 2007'de TSK PKK'yı hedef alan sınır ötesi operasyonuna önce hava harekâtıyla başlamış, 2008 başlarında da kara harekâtıyla devam etmişti. Bu operasyon daha sonra ABD'nin çağrılarında sebep bitirilmiş ve bu sebeple de tam olarak istenilen sonuçları vermemişti. Fakat yine de Türkiye için Irak'ta PKK'ya karşı düzenlenen somut bir mücadele olması sebebiyle önemliydi.

Daha önce de dile getirdiğimiz gibi PKK'nın ana karargâhı olan Kandil Dağı Irak coğrafyası içinde yer almaktadır. 2011 yılında Orta Doğu'da başlayan bölgesel istikrarsızlık, PKK terör örgütünün güç kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bu vesileyle bazı bölgelerde kalıcı olmanın yollarını arayan PKK, Sincar gibi bölgelerde yeni 'Kandil'ler üretmenin peşine düşmüştür.

Buna karşılık, Suriye'de PKK/PYD/YPG unsurlarını temizlemek amaçlı Fırat Kalkanı Operasyonu, Zeytin Dalı Harekâtı gibi askeri hamleler yapan Türkiye, Irak'ta da milli güvenliğine kast eden PKK unsurlarına müsamaha göstermeyeceğini kararlılıkla ifade etmiştir (Kekilli, 2018).

Günümüzde Türkiye bir taraftan Sincar'da kara harekâtı sinyallerini verirken diğer taraftan PKK'nın Kuzey Irak'ın doğusundaki Zap, Avaşin ve Hınere gibi kamplarını vurmaktadır. Bahsi geçen bu bölgeler, Türkiye'nin Misak-ı Milli kararlarında ilan ettiği doğal sınırlarına dahildir. Fakat bugün bu topraklar PKK terör örgütünün sığınma noktaları haline gelmiştir ve bu bölgelerden Türkiye topraklarına çeşitli saldırılar düzenlenmektedir.

2014'e kadar Türkiye'nin Irak sınırında yalnızca bir tane terör tehdidi vardı. Yalnız 2014'te DAESH gibi bir aktörün de denkleme eklenmesiyle Türkiye, Suriye'de olduğu gibi iki terör tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı.

2014'e kadar inişli çıkışlı olan Ankara-Bağdat ilişkileri 2014'de Irak'ta yapılan seçimlerle seyrini olumlu yönde değiştirmiştir. Zira bu seçimle Bağdat yönetimi değişmiş,

Türkiye'nin gerilim yaşadığı Maliki-Talabani yönetimi dönemi bitmişti. Bununla beraber yeni Bağdat hükümetinin komşularla ilişkileri iyileştirme politikası benimsemiş olması da iki komşunun ilişkilerini yumuşatan bir etken olmuştu.

Bu dönemde DAEŞ'in ortaya çıkışı her iki ülke için de milli güvenlik tehdidi olsa da, aynı zamanda iki yönetim arasında bir ortaklığa da sebebiyet vermişti. "Her ne kadar Ankara, 49 Musul Konsolosluğu çalışanı ve 31 Türk kamyon şoförünün rehin alınması sebebiyle bir ara DAEŞ'e karşı pasif siyaset izlemek zorunda kalsa da bu durumdan kurtulunca Bağdat yönetimine güvenlik alanında açık destek vermeye başladı" (Balcı & Akdoğan, 2018).

İki ülke DAEŞ'e karşı milli güvenliklerini korumak adına birleşmişti. Bu bağlamda taraflar birbirleriyle diplomatik temaslarda bulunuyor, ortak kararlar alınıyordu. Irak Türkiye'den ordusunun eğitilmesi konusunda destek istemişti, buna karşılık Türkiye de DAEŞ'le mücadele konusunda her türlü yardım ve desteği vermeye hazır olduğunu bildirmişti. Nitekim Mart 2015'te Türkiye Tikrit'i DAEŞ'den kurtarma operasyonlarında kullanılmasını üzere iki kargo uçağı askeri yardımı Bağdat'a göndermişti.

2015 sonrası iki ülke arasında yaşanan, fakat 2017 yılında çözümlenen, *Madde 4.2.*'de bahsettiğimiz Başika kampı krizi iki ülkenin ortaklığını sekteye uğratmış olsa da Türkiye'nin Irak sınırının güvenliği, Suriye'de yaşadığı terör tehdidinden nispeten daha hafiftir. Türkiye'nin Irak'ta DAEŞ'e karşı mücadelesi Suriye'dekinden farklılık göstermektedir, zira Irak'ta Türkiye DAEŞ'in topraklarında konuşlandığı Irak'la iş birliği yapabilmiş ve sorumluluğu bölüşebilmiştir. Fakat Suriye'de ise kendisine meşru bir ortak bulamadığı için tek başına mücadele etmek durumunda kalmıştır.

4.3.2. İstenmeyen Göç ve Kaçakçılık

Türkiye, Suriye'de yaşadığı gibi büyük bir göçmen krizini Irak sınırında da 1990 sonrasında, Körfez Savaşı sürecinde yaşamıştır. Bu dönemde Arap milliyetçiliğini benimseyen Saddam rejiminin azınlıklara yönelik izlediği siyaset, Irak'taki Kürtlerin ayaklanmasına sebebiyet vermişti. Bu ayaklanmalar Irak Cumhuriyet Muhafızları'nın şiddetli müdahaleleriyle karşılaşınca Kürtler hayatlarını idame ettirebilmek için Irak'ta yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardı. Başlayan bu göç elbette Irak'ın kuzeyinde yer alan Türkiye'ye ve İran'a doğru olacaktı.

İran sınırında bir milyon, Türkiye sınırında da bir anda yarım milyon sığınmacı birikince Türkiye paniklemişti. Nitekim bu göçten önce 260 bin nüfusa sahip Şırnak ili birkaç gün içerisinde toplam nüfusuna eşit sığınmacıya; 175 bin nüfusa sahip Hakkari ili de 200 binden fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştı (Kavak, n.d.).

Bahsi geçen bu göçmen akımına karşılık Türkiye insani yardımları ve koordinasyon merkezleriyle cevap vermeye çalışmış, fakat uluslararası topluma da ihtiyaç duymuştu. Bu nedenle Batı'nın, özellikle ABD'nin yardımı istendi. Türkiye'nin ısrarları sonucu ABD önderliğinde, sığınmacılara acil yardım sağlamak ve onları yurtlarına geri dönmeye ikna edecek bir "Güvenli Bölge" oluşturmak amacıyla 17 bin kişilik Huzur Operasyonu başlatılmıştı.

Bu operasyon neticesinde Türkiye'ye gelen Kürt sığınmacılar Irak'ta oluşturulan bölgeye geri döndüler, fakat Saddam rejiminin muhtemel yeni saldırılarına karşın korunmaya ihtiyaçları vardı. Bu bağlamda 'Çekiç Güç' adı verilen askeri güç kuruldu. Yalnızca 30 günlüğüne ve insani yardım amacıyla Türkiye'ye gelen ABD'li birlikler Kuzey Irak üzerinde uçarak Saddam rejimine göz dağı vermişti (Oran, 1991).

İraklı Kürtlerin Türkiye'ye göçü, PKK'nın manevra gücü açısından dönüm noktası olmuştur. Nitekim Çekiç Güç sonrasında Türkiye'de PKK'nın faaliyetleri büyük artış göstermiştir. Bu sebeple Türkiye sınır kontrollerini sıkılaştırmak zorunda kalmıştır.

İstenmeyen göç haricinde, Türkiye'nin Irak sınırında kaçakçılık da her zaman büyük bir sorun olmuştur. Kaçakçılığın bir ülkenin sınırına tehdit oluşturma sebeplerini çalışmamızın önceki bölümlerinde tartışmıştık. Fakat Türkiye-İrak sınırında bu sorunun diğer sınırlara nazaran daha büyük sorun teşkil etmesinin sebebinin bu sınırın çok istisnai ve geçirgen bir dinamiğe sahip olması olduğunu söylemekte fayda vardır.

"Türkiye-İrak sınırındaki geçirgen yapının başlıca nedeni, merkezi devlet yapısına alternatif bir güç olma iddiasında bulunan, dolayısıyla zaman zaman bir tehdit unsuru olarak görülen ve üç ülkeye yayıldıkları için (Türkiye, Irak, Suriye) sınır aşırı bağları da güçlü olan geleneksel Kürt aile ve aşiret yapılarının süregelmesidir" (Danış & Aksel, 2014).

Bir diğer sebep ise bölgedeki yeryüzü şekillerinin dağılımıdır. Türkiye'nin Irak sınırının bir kısmını akarsu vadileri, bir kısmını ise sarp ve engebeli araziler oluşturmaktadır. Türkiye

Irak sınırında uyguladığı politikalarını terörün ve kaçakçılığın önlenmesi üzerine kurgulamış olsa dahi, bölgenin topolojik özellikleri kaçakçılığın tespitini ve denetimini zorlaştırmaktadır.

Üçüncü sebep ise bahsi geçen sınırdaki Irak ve Türkiye'nin tek bağlantısının Silopi'de bulunan Habur Sınır Kapısı olmasıdır. Sınır kapıları kurulu oldukları köy ve kasabalarda ekonomik kalkınmaya meydan oluştururlar. Hududa yakın bölgelerde, yani Habur sınır kapısı güzergahında kendisine bakkal, restoran eczane gibi geçim kaynağı açabilen halk ekonomik anlamda kalkınmıştır. Fakat bu imkânı bulamayanlar ekonomik açıdan zayıf kalmıştır ve haliyle kaçakçılık üzerinden para kazanmaktadır.

Bölgedeki kaçakçılığın boyutlarının anlaşılması adına 2015'te tespit edilen Irak'tan Türkiye'ye akaryakıt kaçakçılığı yapmak için döşenen, altı farklı hattan oluşan 1200 metre uzunluğunda boru hatlarını örnek gösterebiliriz.

Türkiye Irak sınırında bu faaliyetlerin azalması için üç yöntem izlemiştir. Bunlardan birincisi sınıra termal kameralar, dev projektörler ve elektrikli teller gibi yeni teknolojik araçların yerleştirilmesidir. “Örneğin 2008 yılından itibaren TOKİ tarafından inşa edilen Kalekollar bu çerçevede sayılabilir” (Danış & Aksel, 2014).

İkinci yöntem ise doğal unsurları değiştirerek sınır bölgesinde güvenliğin ve denetimin sağlanmasıdır. 1982 yılında uygulamaya konulan GAP ve bölgede inşa edilen barajlar bu yöntemin ete kemiğe bürünmüş halleridir. Buradaki amaç bölgedeki fiziksel yapıyı değiştirerek teröre ve kaçakçılığın önünü kesmektir. Yürüttüğü büyük projelerle devlet bölgede aktifliğini sürdürdüğünü ve dolayısıyla kudretini halka ispatlamış olur.

2011'de katırlarla Türkiye-Irak sınırını geçmeye çalışan kalabalık bir grup Şırnak'ta, İHA'lar tarafından terörist olarak değerlendirilince hava harekâtı düzenlenmiş ve gruptaki 35 kişi öldürülmüştü. Daha sonra bu grubun sınır köyü Ortasu'da yaşayan mazot kaçakçıları olduğu anlaşılmıştı (Karadeniz, F. (2011). “Terörist diye vurdular,” *Sabah Gazetesi*).

Yaşanan bu hazin olayın ardından yetkililer çarenin Türkiye-Irak sınırına yeni sınır kapılarının açılmasında olduğunu anlamışlardır. Ancak 2011'den beri yaşanan bölgesel krizler ve Irak'la ilişkilerde yaşanan dalgalanmalar 2017 yılına kadar bu konunun hayata geçirilmesine engel olmuştur. Buna rağmen, bir yandan kendi kontrolü dışında gelişen bu ticareti engellemeye

çalışırken bir yandan da yasal geçişleri teşvik etmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti devleti Habur sınır kapısı modernize ederek, geçişlerin hızlanması sağlamıştır.

Günümüzde konuşulan Ovaköy projesinin gerçekleşmesi durumunda kaçakçılığın azalacağı ve bölge halkının ekonomik olarak kalkınacağı tahmin edilmektedir. Bununla beraber Türkiye-Irak ticari ortaklığının da kazanacağı aşıkardır (Muslu, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1931’de Türkiye genel seçimleri dolayısıyla millete beyannameinde partisinin siyasetinin temel düsturunun “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi üzerine kurulu olduğunu ifade eder (Eroğlu, 2014). Savaş aleyhtarlığını ve cihanda barışın tesisi için ulusların hep beraber çalışması gerektiğini savunan bu ilke, ilerleyen zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının temel ayağı haline gelmiştir.

Ülkenin yeni kurulmuş bir cumhuriyet olmasına ek olarak, bahsi geçen “Yurtta sulh, cihanda sulh” düsturunun barış için mücadele edilmesi gerektiği öngörüsünün dikkatten uzak tutularak, yanlış yorumlanması, Türk dış politikasının zaman zaman bazı istisnai olaylar haricinde âtıl ve pasif kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda uzun süreler Batıcı ve statükocu özellikler gösteren Türk dış politikası, 1990’lı yıllarda Türk devlet yetkililerinin Batı’dan beklediği değeri görememesi üzerine yapısal dönüşümler başlamıştır.

Yaşanan bu dönüşümler elbette 2000’li yıllarda bir anda gerçekleşmemiştir. Fakat bu dönüşümlerin altyapısının bilimsel manada desteklenmesi, çerçevesinin çizilmesi, ete kemiğe bürünmesi ve somut uygulamalarda kendisini göstermesi bu dönemde belirginleşmiştir.

Türkiye bulunduğu coğrafi bölgede dünya güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek şekilde sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarının yaşandığı, kritik bir coğrafi konuma sahiptir. Coğrafi konumunun, günümüz jeopolitik şartlarının verdiği imkânlar ile Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde politik alternatifleri çok fazla olan ülkelerden birisi olmuştur. Ancak farklı stratejik zihniyete sahip komşu ülkelerle çevrili olması (Özdemir, 2008), jeopolitik bakışın TSK’nın tekelinde kalmış olması (Yeşiltaş, 2015a) ve çoğunlukla Batı’nın çıkarlarını önceleyen (Oran, 2013), (Balcı, 2013) bir tutuma sahip olması, Türkiye’nin uzun bir süre aktif bir dış politika izleyebilmesine engel olmuştur.

2000’li yıllarda, Türkiye’nin sahip olduğu zorlu jeopolitik konumunu avantaja çevirmenin yollarını aranmıştır. Bu bağlamda dış politika yeniden tanımlanmış; proaktif, ‘komşularla sıfır sorun’ düsturunu benimseyen bir temel inşa edilmiş, jeopolitik bakış da bu temel üzerine oturtulmuştur.

Bu dönemde dış politikanın yeniden kurgulanmasının doğal bir sonucu olarak Türkiye, yıllardır yaşadığı sınır sorunlarına çözüm odaklı yaklaşabilme olanağı bulmuş, uzun yıllar mili güvenliğin korunması amacı üzerine temellendirilmiş sınır politikalarında yumuşamaya ve esnemeye gitmiştir.

2011'e kadar Suriye ile olan ikili ilişkiler, iniş çıkışlı da olsa Irak'la ve İKBY ile yürütülen ortaklıklar Türkiye'nin bu yeni uzlaşmacı ve aktif dış politikasının somut meyveleri olmuştur. Türkiye bu aktörlerle sınırlarında daha esnek politikalar yürütmüş, onlarla ticari, askeri ve terör karşıtı ortaklıklar kurmuştur. Türkiye ve bahsi geçen aktörler arasındaki bu dostane ilişkiler bölgede bir barış havası estirmiştir. Ancak 2011 ayaklanmalarıyla birlikte Suriye'de başlayan politik huzursuzluk, Irak'la yaşanan diplomatik krizler, DAESH isminde yeni bir terör örgütünün doğması, bu terör örgütünün varlığının dolaylı yollardan PYD/YPG/PKK terör gruplarının varlığını meşrulaştırması Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturmuş, Türkiye'nin sınırlarında yeniden sert tutumlar izlemesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye'nin Irak ve Suriye ile paylaştığı sınırları yapay sınırlar olmaları sebebiyle her zaman problemlili sınırlar olmuşlardır. Bu sınırlar boyunca, Misak-ı Milli gereğince, doğal coğrafi özellikler ve kültürel kodlar sebebiyle bugün Türkiye toprakları içinde yer alması gereken fakat Lozan Antlaşması sonucu Türkiye dışında kalan topraklar bulunmaktadır.

Her devlet gibi milli egemenliğini; ulus kimliğinin, varlığının ve meşruluğunun en önemli parçası sayan Türkiye, Suriye sınırlarında Fırat Kalkanı Operasyonu ve Zeytin Dalı Harekâtı gibi topraklarını aşan hamlelerle terör örgütlerini hedef almaktan çekinmemiş, hatta olası muhtemel yeni kara operasyonların da sinyallerini vermiştir.

Türkiye'nin Suriye'deki bu hamleleri uluslararası toplum nezdinde eleştirilmiş, Washington Post, New York Times gibi yabancı basın kuruluşları bu konudaki eleştirileri ele alan görüş yazıları yayınlamıştır. Türkiye, Suriyeli Kürtlere karşı fazla hırçın olmakla suçlanmıştır. Fakat bu eleştirilere karşın, Türkiye her zaman Suriyeli Kürtlerle teröristlerin ayırt edilmesi gerektiğine vurgu yapmış ve bir terörist grupla mücadele ederken başka bir terörist grupla iş birliği yapmanın ahlaki olmadığına dikkat çekmiştir (Çavuşoğlu, 2018b). Günümüzde hala devam eden, amacı Suriye'de yeniden barış inşa etmek olan Astana görüşmelerinin

sponsorlarından birisi olması Türkiye'nin diplomatik uzlaşma taraftarı olduğunu kanıtlayan en somut örneklerden biridir.

Türkiye'nin Irak'ta yürüttüğü sınır politikası Suriye'ye nazaran daha yumuşak olmuştur. Zira bu sınırdaki Türkiye, sınırın ötesinde Bağdat hükümeti ve İKBY gibi meşru aktörlerle sınırın sorumluluğunu bölüşebilmiştir. Nitekim Türkiye ve Irak DAES'e karşı ortak askeri müdahalelerde bulunmuşlardır. Türkiye Irak'la olan sınırında istenmeyen göç ve kaçakçılık gibi tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. 2000'ler sonrası bu tehditlerin elimine edilebilmesi için Habur sınır kapısında modernizasyona giden ve çeşitli teknolojik önlemler alan Türkiye, günümüzde bu kapıya alternatif yeni bir kapının açılmasından, Ovaköy projesinden bahsetmektedir ("Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: 'Irak'ın inşasında çok önemli bir rol üstleneceğiz,'" 2019). Açılması planlanan bu kapıyla bir yandan terör, kaçakçılık ve istenmeyen göç gibi tehditler bertaraf edilirken bir yandan da Türkiye-Irak ticari ilişkilerinin ivme kazanması amaçlanmaktadır.

Bahsi geçen bu bilgilerin ışığında Türk dış politika yetkililerinin öncelikle Türkiye'nin jeopolitik konumunun Türkiye'ye sağladığı avantajları ve dezavantajları hakkında analiz edebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Yürütülecek sınır politikalarının daima bu temel üzerinde şekillendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye yöneticileri bir yandan sınırlarda güvenliği tesis ederken bir yandan da Irak ve Suriye ile irtibatta kalarak mevcut tehditlere karşı diplomatik çözümler aramalıdır. Günümüzde DAES tehdidi bertaraf edilmiş görülmektedir. Fakat PKK terörü hala devam etmektedir. Bu konuda Türkiye'nin hassasiyetle yürüttüğü Kürt halkı ve PKK arasındaki ayrımı iyi izah etmesi, mevcut terör karşıtı operasyonlarına devam ederken aynı zamanda demokratikleşmeye de ağırlık vermesi büyük önem arz etmektedir. İstenmeyen göç ve kaçakçılık konusunda ise sınırların geçişkenliğini artırmalı fakat bu sınırları aynı zamanda yüksek donanımlı güvenlik sistemleriyle desteklemelidir.

Sınır mefhumu, içinde sosyolojik kodlar barındıran bir mefhumdur. Bu sebeple sınır çalışmalarının sınırda yaşayan insanlarla görüşmeler ve bilimsel araştırmalar yapılarak yürütülmesi sonucunda bu alanda önemli mesafeler kat edilebilir. Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bakir olması nedeniyle saha çalışması yapmaları önerilir. Saha çalışması

esnasında, sınırda ve sınıra yakın bölgelerde yaşayan fertlere devlet sınır politikalarının gündelik hayata etkisi sorulabilir. Bu sayede, elde edilen sosyolojik bulguların ışığında devlet politikaları daha detaylı bir şekilde izah edilebilir, literatüre daha özgün çalışmalar sunulabilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Alıak, O., Bolcan, A., & Bolat, P. (2011). Orta Doğu'nun Stratejik ve Entelektüel Gücü Türkiye. In H. Çomak (Ed.), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Altunışık, M. B., & Tür, Ö. (2006). From distant neighbors to partners? Changing Syrian-Turkish relations. *Security Dialogue*. <https://doi.org/10.1177/09670106060666172>
- Anderson, E. W. (2003). Jeopolitik: Savaş Alanı Olan Uluslararası Sınırlar. In C. Gray & G. Sloan (Eds.), *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya* (pp. 168–184). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Anderson, M. (1996). *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity Press.
- Aras, B. (2008). Turkey between Syria and Israel: Turkey's Rising Soft Power. *Policy Brief*, (15).
- Arınç, K. (2010). Siyasi ve Tarihi Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik - Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14).
- Aslan, A. (2018). Türk Dış Politikasını Anlamak için Kavramsal Bir Çerçeve: Otonomi Arayışı. In *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika* (pp. 17–41). İstanbul: SETA.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Balcı, A. (2016). Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere Ayrılmasına İlişkin Yaklaşımları Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 30–48.
- Balcı, A., & Akdoğan, İ. (2018). Bağdat ve Erbil Arasında Irak'ta Denge Siyaseti. In K. İnät, A. Aslan, & B. Duran (Eds.), *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika*. İstanbul: SETA.
- Balibar, É. (2002). *Politics and the Other Scene*. London: Verso.

- Bilgin, P. (2010). “Türkiye Coğrafyasında Yalnız Güçlü Devletler Ayakta Kalabilir”; Jeopolitik Gerçeklerin Türkiye’de Kullanımları. In E. B. Paker & İ. Akça (Eds.), *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti* (pp. 453–375). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Budak, M. (2002). *İdealden Gerçeğe Misak-ı Milli’den Lozan’a Dış Politika*. İstanbul.
- Budd, A. J., & Prescott, J. R. V. (2006). Political Frontiers and Boundaries. *The Geographical Journal*. <https://doi.org/10.2307/633876>
- Çakmak, C., & Öztürk, A. (2011). Jeopolitik, Soğuk Savaş Sonrası Avrasya ve Uluslararası İlişkiler Teorileri. In H. Çomak (Ed.), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (2018a). The Meaning of Operation Olive Branch. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2018/04/05/the-meaning-of-operation-olive-branch/>
- Çavuşoğlu, M. (2018b). “The U.S. must stop arming terrorists in Syria.” *The Washington Post*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/09/27/turkeys-foreign-minister-the-u-s-must-stop-arming-terrorists-in-syria/?utm_term=.c29f188c7358
- Cox, L. (2004). *Border Lines : Globalisation , De-territorialisation and the Reconfiguring of National Boundaries. Mobile boundaries/rigid worlds: 2nd annual conference of the Centre for Research on Social Inclusion, (27-28 September, 2004)*.
- Dahir, A. H. (2018). *Aid in Foreign Policy: The Turkey-Somalia relations Case*. Sakarya Üniversitesi.
- Danış, D., & Aksel, D. (2014). Sınır Yönetiminde Devlet ve Yeni İdare Biçimleri: Türkiye - Irak Sınırı. In D. Danış & İ. Soysüren (Eds.), *Sınır ve Sınırdışı. Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar* (pp. 67–100). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2011). *Stratejik Derinlik* (71st ed.). İstanbul: Küre Yayınları.

- Dedeoğlu, B. (2011). Türkiye - Irak İlişkileri: “Doğu”- “Batı” Eksenini ve Değişkenler. *Civitas Gentium*, (1), 11–33.
- Demir, S. (2011). Küreselleşmenin Kritiği. In H. Çomak (Ed.), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: “Irak’ın inşasında çok önemli bir rol üstleneceğiz.” (2019). *Anadolu Ajansı*. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakani-cavusoglu-irakin-insasinda-cok-onemli-bir-rol-ustlenecegiz/1406895>
- Efegil, E. (2016). *AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri*. Akademik Bakış.
- Erdağ, R. (2017). Normalleşmeden Gerilim ve Çatışmaya: Türkiye - Suriye ilişkileri. In K. İnat, A. Aslan, & B. Duran (Eds.), *Kuruluşundan Bugüne AK Parti Dış Politika* (pp. 317–337). İstanbul: SETA.
- Eroğlu, H. (2014). “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” Atatürkçülüğün Bir Temel İlkesi. *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Genç, D. (2014). Türkiye’nin Yabancıların Hareketliliğine ilişkin Sınır Politikası. In D. Daniş & İ. Soysüren (Eds.), *Sınır ve Sınırdışı. Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar* (pp. 41–66). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Görentaş, B. (2018). Geography and Border. *Marmara Geographical Review*, (37), 322–328.
- Gray, C. S. (1999). Strategic culture as context: The first generation of theory strikes back. *Review of International Studies*. <https://doi.org/10.1017/S0260210599000492>
- Gümüşçü, O. (2010). Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı, 79–104.
- Hansen, R., & Papademetriou, D. (2014). *Securing Borders The Intended, Unintended and*

Perverse Consequences. Washington, DC: Transatlantic Council on Migration.

Holmes, A. A. (2018). The Turkish War on Afrin Jeopardizes Progress Made Since the Liberation of Raqqa. *Wilson Center*. Retrieved from <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-turkish-war-afrin-jeopardizes-progress-made-the-liberation-raqqa>

Huntington, S. Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order, *Arab Studies Quarterly (ASQ)* § (1996).

İnançlı, S., & Ak, M. Z. (2005). Türkiye'nin Komşu Ortadoğu Ülkeleri ile Ticari İlişkilerine Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Etkileri. *Ortadoğu Yıllığı 2005*.

İnat, K., & Telci, İ. N. (2010). Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009. In K. İnat, B. Duran, & M. Ataman (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*. Ankara: SETA.

Karabag, S. (2008). *Jeopolitik Açından Sınırlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Karabulut, U., & Eryılmaz, E. (2016). PKK Terör Örgütü ve Türkiye - Suriye İlişkilerine Etkileri (1991-2003). *Belgi*, (11), 17–40.

Karasar, N. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Kartal, A. B. (2014). Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği. *Güvenlik Stratejileri*, (27), 39–77.

Kavak, G. (n.d.). Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları. *II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi*.

Kaya, F. (2003). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 1–14.

Kekilli, E. (2018). *Irak'ta Terörle Mücadele: Sincar'ı PKK'dan Temizlemek*. SETA Perspektif. Retrieved from https://setav.org/assets/uploads/2018/06/P201_TM_SincarıTemizlemek.pdf

- Kolossov, V., & O'Loughlin, J. (1998). New borders for new world orders: Territorialities at the fin-de-siecle. *GeoJournal*. <https://doi.org/10.1023/A:1006846322508>
- Köylü, M. (2017). Kuzey Irak Kürt Siyasi Hareketinin Türkiye, Irak, İran Ve Suriye Politikası. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7).
- Laine, J. (2015). A Historical View on the Study of Borders. In S. Sevastianov, J. Laine, & A. Kireev (Eds.), *Introduction to Border Studies*. Vladivostok: Dalnauka.
- Markuszcwaska, I., Tanskanen, M., & Subirós, J. V. (2016). Boundaries from Borders: Cross-Border Relationships in the Context of the Mental Perception of a Borderline - Experiences from Spanish-French and Polish-German Border Twin Towns. *Quaestiones Geographicae*, 35(1), 105–119. <https://doi.org/10.1515/quageo-2016-0010>
- Miş, N. (2009). Suriye 2005. In B. Duran, K. İnat, & M. Ataman (Eds.), *Ortadoğu Yıllığı 2007*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Muslu, F. (2019). Ovaköy Sınır Kapısı Kapsamında Türkiye - Irak İlişkileri. *SETA Analiz*, (264).
- Newman, D. (2013). On Borders and Power: A Theoretical Framework. *Journal of Borderlands Studies*.
- Newman, D., & Paasi, A. (1998). Fences and neighbours in the postmodern world : boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*, 2(22), 186–207.
- Oba, A. E. (2011). Bir Yumuşak Güç Olarak Türk Dış Politikasında Barış Düşüncesi. In H. Çomak (Ed.), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul.
- Öğür, B., Baykal, Z., & Balcı, A. (2014). *Kuzey Irak - Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği*. Ankara.
- Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig*, 72, 223–250.
- Oktav, O. Z. (2018). The Limits of Change: Turkey, Iran, Syria. In *Contentious Issues of Security and the Future of Turkey*. <https://doi.org/10.4324/9781351161169-7>

- Oran, B. (1991). Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu, 257–270.
- Oran, B. (2013). Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği. In *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Oran, B. (Ed.). (2017). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (3rd ed.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Owens, E. J. (2000). *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. İstanbul: ASAM.
- Özdemir, H. (2008). Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası. *Avrasya Etüdüleri*, (33), 7–46.
- Özey, R. (1998). *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Özey, R. (2010a). *Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*. İstanbul: 21. Asır Yayınevi.
- Özey, R. (2010b). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* (2.Baskı). İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özey, R. (2017). Misak-ı Milli Sınırları İçinde Kalan Büyük Türkiye'nin Coğrafi Şahsiyeti. *Yeni Türkiye*, (93), 771–788.
- Özgen, N. (2014). Sınırı Düşünmek ya da Sınırdaki Düşünmek (Söyleşi). In D. Danış & İ. Soysüren (Eds.), *Sınır ve Sınırdışı. Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar* (pp. 133–153). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şöhret, M. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Türkiye İçin Önemi. In H. Çomak (Ed.), *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Soysal, İ. (2000). *ITürkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- TDK. (n.d.). Türkçe Genel Sözlük. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc5528751bc58.78307313
- Tekin, F. (2012). Sodyolojik Açıdan Sınır: Derecik Örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (28), 27–48.
- Timeline: the Rise, Spread, and Fall of the Islamic State. (2019). Retrieved April 20, 2019, from <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state>
- Turan, R. (2017). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Misak-ı Milli Devamlılığı. *Yeni Türkiye*, (93), 13–22.
- Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Zeytin Dalı Harekatı. (2018). Retrieved from https://www.aa.com.tr/uploads/userFiles/79121245-49cb-4f77-bd45-d9d308a833b3/08_2019%2F11_subat%2F03%2FAA-ZEYTINDALI-.pdf
- Tüysüzöğlü, G. (2015). Kürdistan Bölgesel Yönetimi: Rantçı Devlet Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler*, 12(47), 73–98.
- Vrban, D. (2018). Borders As an Interdisciplinary Problem: Territoriality and Identity – Past and Present. *Pravni Vjesnik*. <https://doi.org/10.25234/pv/6317>
- Walliman, N. (2014). *Research Methods: The Basics*. *Research Methods: The Basics*. <https://doi.org/10.4324/9780203836071>
- Yeşilbursa, B. K. (2011). Bağdat Paktı (1955-1959). *Tarihin Peşinde*, (6), 85–100.
- Yeşiltaş, M. (2015a). “Coğrafya Kaçınılmazdır.” Militarizm, İstisnacılık ve Türkiye’de ordu Merkezli Jeopolitik Zihniyetin İnşası. In M. Yeşiltaş, S. Durgun, & P. Bilgin (Eds.), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar* (pp. 63–95). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yeşiltaş, M. (2015b). İç Savaşa Komşu Olmak Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti. *SETA Analiz*, (136).

Yeşiltaş, M., Özdemir, Ö. B., Öncel, R., Düz, S., & Öztürk, B. (2016). *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin DAIŞ ile Mücadelesi*. İstanbul.

Yiğit, A. A. (2017). Misak-ı Milli'nin Amacı Fikri Temelleri ve Öngördüğü Sınırlar. *Yeni Türkiye*, (93), 805–811.

Yıldırım, R. (2002). *Uygarlık Tarihine Giriş*. Ankara: Meridyen Yayıncılık.

Yıldız, A., Soyluk, A., & Sarıcıoğlu, P. (2018). Geçmişten Günümüze Sınır Duvarları. *Asia Minor Studies*. <https://doi.org/10.17067/asm.434893>

